

Съчинения
на
М. С. Дринова

издава

Българското Книжовно Дружество въ София

подъ редакцията на

Профес. В. Н. Златарски

Томъ I.

Трудове по Българска и Славянска история

София

Държавна Печатница

1909

Даръ стокениста на моу уважену
приселби и приселб - Гна М. Дринова

Трудове

на милошо си отъте Крумога вна мени
на прѣимнаванешо му в III-ти кругома

М. С. Дринова

жалеши клас. Машко му
Свищов 1918
1 юли.

по
I. B.

Дриновъ

Българска и Славянска история

г. 8. Дриновъ

ДИМИТРЪ СВ. ВЪЗДУШНИКЪ
А. Д. СВИЩОВЪ
СВИЩОВЪ

Свищов
1918 авг. 25.

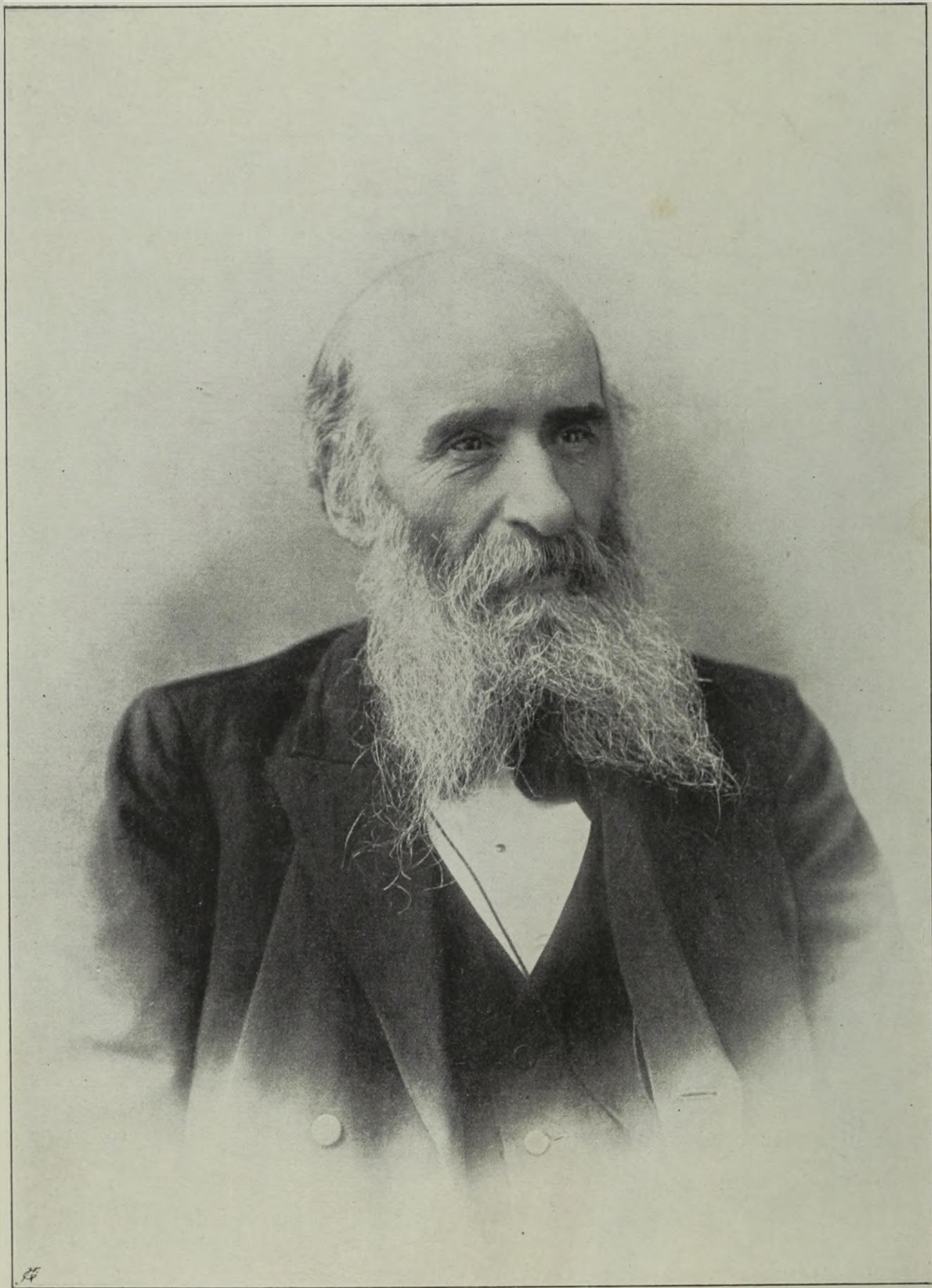
С. С.

Дриновъ

София

Държавна Печатница

1909

Mr. Lyman Noble

Българското Книжовно Дружество, считайки за свой свещенъ дългъ да почете паметъта на своя основателенъ членъ и пръвъ дългогодишенъ прѣдсѣдателъ, покойния професоръ **Маринъ С. Дриновъ**, името и дѣйността на когото сж тѣй тѣсно свързани съ живота и развитието на самото Дружество, въ общото си редовно събрание отъ 13. януарий 1908 г. рѣши да се събератъ и издадатъ въ отдѣлни книги всички трудове на покойния професоръ, като се въодушевяваше при това и отъ мисльта, че съ това прѣдприятие ще окаже не малка услуга на науката, защото едни отъ тия трудове сж вече голѣма библиографична рѣдкостъ, а други сж прѣснати по разни мъчно достъпни български и чужди списания.

Управителниятъ съвѣтъ на Дружеството, комуто бѣ възложено изпълнението на горнето рѣшение, слѣдъ като изслуша мнѣнието на Историко-филологическия клонъ по въпроса, прие слѣдния планъ на изданието, изработенъ и прѣдставенъ отъ клона:

1. Съчиненията на М. С. Дринова да се издадатъ въ три тома съ слѣднето разпрѣдѣление на материала: т. I. ще съдържа трудове и статии по Българска и Славянска история; т. II. ще състои отъ два отдѣла: трудове 1. по Българска църковна история и 2. по езикознание, литературна история, етнография и народни умотворения, и т. III. ще има три отдѣла: 1. Публицистични статии, 2. Критики и рецензии и 3. Споменици. Изказа се желание да се прѣдвиди въ III. томъ, който по обемъ ще бѣде по-малкъ отъ

другитѣ два, и четвърти отдѣлъ, въ който да се помѣстятъ прѣписката и неиздаденитѣ трудове (ако такива се окажатъ) на М. С. Дринова, въ случай че сѣмейството на покойния професоръ се съгласи да ги отстъпи на Дружеството. Къмъ първия томъ да се приложи портретътъ на автора.

2. Въ всѣки томъ и въ всѣки отдѣлъ да се запази хронологическиятъ редъ на трудоветѣ.

3. Понеже покойниятъ професоръ е писалъ своитѣ трудове повечето на български и руски езикъ, то изданието да стане на тия два езика; всички статии, критики и рецензии, обнародвани на другъ езикъ, да се прѣведатъ на български.

4. Изданието да носи стереотипенъ характеръ: нищо да се не измѣнява както въ външния видъ на статиитѣ, тъй и въ езика и правописа, особено въ статиитѣ, писани на български, тъй като въ тѣхъ лесно ще може да се прослѣди, какъ се е измѣнявалъ българскиятъ правописъ у М. Дринова, който не малко влияние е оказалъ върху неговото развитие.

5. Да се състави и приложи показалецъ на собственитѣ имена при всѣки томъ.

Съгласно съ тукъ изложения планъ е направено изданието на настоящия първи томъ. Но при всичкото си желание да се придържа строго о тоя планъ, редакцията се видѣ принудена да направи нѣкои незначителни измѣнения. Така, въ разпрѣдѣлението на материала, който се отнася къмъ първия томъ, намѣри се за по-добрѣ, по чисто външни съображения, да се събератъ дребнитѣ статии въ особенъ отдѣлъ подъ надсловъ «Реферати и дребни статии». — Въ самия текстъ сж допуснати само такива измѣнения, които или прѣдставятъ поправки на очевидни печатни грѣшки и на случайни недогледи, или сж прѣдизвикани отъ

свѣрвяване на нѣкои цитати съ по-нови издания на текстоветѣ, или пъкъ, най-сетнѣ, сж направени за еднообразие въ правописа и въ нѣкои външни форми, и то само за отдѣлни статии. Това послѣдното обаче не е прокарано само въ статията «Началото на Самуиловата държава» (стр. 317—364), първата половина (гл. I и II) на която е написана съ единъ правописъ, а втората (гл. III и IV) — съ другъ. Причината на това разнообразие въ правописа на една и сжща статия може да се обясни двояко: понеже тая статия е била напечатана въ двѣ (двойни) книги на браилското «Периодическо Списание» (IX—X (1875) и XI—XII (1876), които сж отдѣлени една отъ друга съ цѣла една година, то 1. или прѣзъ това врѣме се е породила у самата редакция на «П. С.» мисль да промѣни правописа, или пъкъ 2. редакцията по свои съображения е измѣнила правописа въ първата половина на статията, що е обърнало вниманието на М. Дринова, който при печатането на втората половина не е допусналъ да стане подобно измѣнение. Прѣдъ видъ на тия възможни прѣдположения, които не позволяватъ да се разрѣши въпросътъ положително въ единъ или другъ смисль, и за да се избѣгнатъ нѣкои мжчнотии и нежелателни грѣшки, намѣри се за по-удобно да се прѣиздаде статията тѣй, както тя е напечатана въ първото издание.

Освѣнъ това въ края на настоящия томъ I. сж притурени «Допълнения къмъ ст. «Погледъ връхъ происхожданъето на блъгарскій народъ и начало-то на блъгарска-та исторія». Тия «допълнения» сж направени отъ ржката на М. С. Дринова въ единъ неговъ собственъ екземпляръ, който се намѣри между книгитѣ на библиотеката му, станала вече достояние на «Народната Библиотека» въ София, и отъ който

тѣ се заимствувани и тукъ напечатани съ надлежнитѣ сочки.

Най-сетнѣ считаме за нужно тукъ да се отбѣлѣжи, че сѣмейството на покойния професоръ има любезността и щедростта да подари на бѣлгарския народъ заедно съ библиотеката и всичкитѣ му книжа и прѣписка, което, разбира се, сега значително улеснява изпълнението на изказаното по-горѣ (въ пунктъ I. отъ плана на изданието) желание — да се помѣстятъ въ четвъртия отдѣлъ на III. томъ прѣписката и неиздаденитѣ трудове на М. С. Дринова.

Съдържание.

Страница

1. Погледъ връхъ происхождане-то на българскій народъ и начало-то на българска-та исторія . . . . . 1— 69
Къмъ читатели-тѣ; стр. 5. — I. Древни-тѣ жители на Балканскій полуостровъ; тѣхно-то постъпенно омалаяване; опустяването на Балканскій полуостровъ въ 5-тій вѣкъ слѣдъ Р. Хр., стр. 7. — II. Заселването на Балканскій полуостровъ съ нови жители, Славене; Географически прегледъ на тѣхно-то тамъ размѣстване въ 6-тій и 7-мій вѣкъ слѣдъ Р. Хр., стр. 16. — III. Дохождане-то на Аспарухова-та дружина на Балканскій полуостровъ, основаніе-то на Българско-то царство; начало-то на сегашній Български народъ. Погрѣшване-то на нѣколко Славенски племена; происхождането на сегашни-тѣ гръци, стр. 31. — IV. Още нѣколко доказателства, които потвърждавтъ вышеизложено-то мнѣніе за происхождане-то на нашия народъ, стр. 44. — V. Краткъ прегледъ на нѣколко теории за происхождане-то на нашия народъ, стр. 57.
2. Нови наметници за исторіята на Българетѣ и на тѣхнитѣ съѣди . . . . . 71—112
3. Отецъ Паисій, неговото време, неговата исторія и ученицитѣ му . . . . . 113—137
4. Заселеніе Балканскаго полуострова Славянами . . . . . 139—316
I. Очеркъ древнѣйшей этнографіи полуострова. Были ли тамъ Славяне до Р. Хр.? стр. 143. — II. Время появленія Славявъ, стр. 183. — Славяне и Восточная Римская Имперія съ половины IV до половины VII вѣка, стр. 227. — IV. Славянскія поселенія на полуостровѣ въ половинѣ VII-го вѣка. Выводи и ихъ потвърженіе, стр. 273.
5. Началото на Самуиловата държава . . . . . 317—364
Прѣдговоръ, стр. 319. — I. Раздѣлене на Българското царство въ царуването на царъ Петра, стр. 321. — II. Русско-византийската война въ България, стр. 329. — III. Русско-византийската война и нейнитѣ сѣтнини сж закачили токо источнитѣ български области, стр. 345. — IV. Българо-византийската война отъ 976 г. до 981. Какъ трѣбва да се гледа на тая война? Нѣколко бѣлѣжки за състоянието на западното Българско царство до въцаряването на Самуила, стр. 357.

6. Южные Славяне и Византия въ X вѣкѣ . . . . . 365—520
 Предисловіе, стр. 367. — I. Болгарія въ первой четверти X вѣка, стр. 371. — II. Взглядъ на древнѣйшую исторію Хорватовъ, Сербовъ и Южно-Далматинскихъ Славянъ; ихъ положеніе въ первой четверти X-го вѣка, стр. 404. — III. Царствованіе Петра Симеоновича. Богомилы. Государственное устройство. Раздѣленіе Болгарскаго царства, стр. 431. — IV. Русско-Византійская война въ Болгаріи. Начало Самуиловой державы, стр. 460. — V. Хорваты, Сербы и Южно-Далматинскіе Славяне въ послѣднихъ трехъ четвертяхъ X-го вѣка, стр. 489.
7. Историческо освѣтленіе върхъ статистиката на народноститѣ въ источната часть на Българското княжество . . . . . 521—548
8. Още нѣколко бѣлѣжки за Паисія и за неговата исторія . . . . . 549—562
9. Имали ли сж сѣрбитѣ нѣкои колонии и нѣкою трайна власть въ Македонія прѣди XIII. вѣкѣ? Какъ сж се наричали Славянитѣ, които населявали Македонія прѣди тая епоха 563—579
10. О нѣкоторыхъ трудахъ Димитрія Хоматіана, какъ историческомъ матеріалѣ . . . . . 581—629
 I. Начало архіепископствованія Димитрія Хоматіана; время написанія его писемъ къ севасту Григорію Камонѣ, севасту Іоанну Плиту, епископу Крои и къ сербскому Великому жупану. Значеніе этихъ писемъ для исторіи Сербіи, Эпира и средней Албаніи, стр. 583. — II. Послѣдніе годы архіепископствованія Димитрія Хоматіана, его письмо къ Мануилу Комнину Дукѣ, синодальное рѣшеніе по дѣлу солунскихъ архонтовъ, трактатъ по наследственному праву. Оправдательное слово Сервійскаго епископа къ патріарху Герману. Новыя данныя для исторіи политическаго и церковнаго разрыва между Никейской имперіей и Эпирско-Солунскимъ государствомъ. Время уничтоженія Латинскаго королевства. Споръ двухъ солунскихъ гражданокъ о виноградникѣ въ „Оградахъ“ и пр., стр. 606.
11. Реферати и дребни статьи . . . . . 631—644
 I. Новъ наметникъ за Българската исторія, стр. 633. — II. По въпроса за названieto на Пловдивъ, стр. 639. — III. По що и отъ кога сегашната Българска столица е наречена София, стр. 642.
12. Дополненія къмъ ст. „Погледъ върхъ происхожденъе-то на българскій народъ и начало-то на българска-та исторія“—645—663
 Показалець на собственитѣ имена . . . . . 665—685

НОВИ ПАМЕТНИЦИ

ЗА

ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРЕТЪ И НА ТЪХНИТЪ СЪСЪДИ.

(Изъ „Периодическо списание на Българското Книжовно Дружество“, Браила, 1870, година I, книжка I, стр. 36—60, II, стр. 52—68).

Нови пометници за исторiята на Българетѣ и на тѣхнитѣ съсѣди.

Писмо I.

Бързамъ да ви зарадвамъ съ извѣстие за намѣрванъето на нѣколко нови пометници за исторiята на Българетѣ и на тѣхнитѣ съсѣди, които пометници озаряватъ много тъмни до сега събития отъ минълий животъ на тѣзи народи, а въ Българската исторiя отварятъ и нѣколко съвсѣмъ нови страници. Тѣзи, тѣй да речемъ, драгоцѣнности се намѣриха въ Неаполъ, между ръкописитѣ на Музейската библиотека, Бранкачанската и Голѣмий Архивъ.

Музейската библиотека (la bibliotheca del museo nazionale) съдържа въ себе, освѣнъ 200,000 печатни книги, до 4000 ръкописни томове, между които има нѣколко на гърцки езикъ, нѣколко на арабски, на турски, на испански, по по-вечето сѧ на латински и италиенски.

Бранкачанската (la bibliotheca Brancacciana), която е основана въ минълий вѣкъ (1763 г.) отъ единъ кардиналъ Бранкачиа, има и тя, освѣнъ голѣмото си множество печатни книги, твърдѣ богата сбирка отъ ръкописи, които сѧ около 1000 томове. — Но тѣзи, сами по себе богати, ръкописни сбирки на музейската и бранкачанска библиотека не сѧ ништо при съкровищата, които се съхраняватъ въ Голѣмий Неаполитански Архивъ (il grande archivio), съ който не ште бѣде излишно да ви запозная по-отблизо.

Голѣмий Архивъ е основанъ преди 40 години. Изпърво е билъ помѣстенъ въ Капуанскый Шатò (castel Capuano), но скоро това мѣсто му е станъло тѣсно и незгодно, и въ 1845 г. той е пренесенъ въ изпразненний сега мнастиръ Свв. Северинъ и Соссио. Въ това голѣмо сградие се помѣстятъ сега богатитѣ сбирки на Голѣмий Архивъ, съ които сбирки сѧ преиспълнени сичкитѣ стаи и зали на този знаменитъ нѣкога мнастиръ. Тукъ сѧ събрани сичкитѣ уцѣлѣли

писма, актове и всѣкакви други документи, които сѣ излазѣли отъ канцеларията на неаполитанското правителство, или сѣ били писани отъ различни правители и чиновници. Тѣзи документи идѣтъ оште отъ 12-й вѣкъ и до наше време, т. е. до съединението на неаполитанското кралство съ другитѣ части на Италия въ едно политическо тѣло. Освѣнъ тѣзи документи, тукъ сѣ пренесени и всѣкакви други ръкописи, които по-преди сѣ били разпрѣснѣти по разни страни въ южна Италия, или пъкъ сѣ се съхранявали по мѣнастиритѣ. По количеството на своитѣ ръкописи, по голѣмата важность на много отъ нихъ, а такожде и по широкото си и сгодно размѣстванне, Неаполитанский Архивъ праведно се почита за единъ отъ най-знаменититѣ на свѣтътъ.

Най-важната сбирка на този архивъ (*il tesoro di tutto l'archivio Napolitano*), въ която се намиратъ драгоцѣнни паметници за историята, токо речи, на цѣла Европа, сѣ ръкописитѣ, които се намиратъ въ тѣй нареченната му дипломатическа зала. Въ нея се съхраняватъ:

а) 449 томове, въ които сѣ подвързани около 50.000 оригинални документи, по-вечето грамоти, контракти и т. п. Най-старий отъ тѣзи документи е писанъ въ 703 или 748 г. слѣдъ Р. Хр. Има между тѣхъ нѣколко на арабски езикъ, отъ времето, когато Аравитенетѣ господарувахъ на островъ Сицилия. Има около 150 и на грѣцки езикъ, писани между 1054—1450 г. Знаино е, че южна Италия е била нѣкога заселена по-вечето съ Гърци, отъ това се е и наричала *magna Graecia*. Реченитѣ 150 документи, както и много оште други, показватъ, че грѣцкый елементъ е билъ доста голѣмъ въ тази страна дори до 15-тий вѣкъ, па е съвсѣмъ погинѣлъ, поиталиенилъ се е. —

б) Единъ регистръ отъ Фридриха II, който съдържа въ себе копии отъ различни писма и други документи, които сѣ излазѣли отъ канцеларията на този знаменитъ кралъ и императоръ за година време, именно за 1240 г. Регистритѣ за другитѣ години на неговото царуване, за жалость голѣма, не сѣ уцѣлѣли.

в) 523 голѣми томове, напълнени съ твърдѣ драгоцѣнни документи отъ времето на Анжуйската династия (тази династия царувъ въ Неаполь отъ 1266—1442 г.). По съдържанието си, тѣзи драгоцѣнни документи, между които се намиратъ твърдѣ много за историята на Балканский полуостровъ,

дѣлят се на три дѣла: Анжуйски регистри (registri Andegavenses), арки (наречени тѣй, защото по-преди са се съхранявали въ ковчези = arche) и фашиколи (fascicoli = везеници).

Анжуйскитѣ регистри са 378 томове. Въ тѣхъ се намиратъ копии отъ писма и актове, които са излазѣли отъ правителственната канцелария. Има нѣколко исторически свидѣтелства, че въ 16-й вѣкъ тѣзи регистри са били 448 томове, — около 70 томове, слѣд., са загинали, та, за оште по-голѣма жалость, и въ тѣзи, които са се учували, много листе са откъснѣти, или пѣкъ са повредени тѣй, штото нѣма никаква възможность да се прочетѣтъ.

Аркитѣ са 48 томове. Въ тѣхъ се съдържатъ оригинални писма отъ Анжуйскитѣ крале, съ които тѣ даватъ различни заповѣди и отговори на областнитѣ си правители или други нѣкои чиновници. Освѣнъ тѣзи документи въ Аркитѣ се срѣштатъ и грамоти, а такожде и договори между частни лица.

Фашиколитѣ са 97 томове. Въ тѣхъ пѣкъ са подвързани отговорни писма отъ областнитѣ правители и други чиновници, въ които писма тѣ извѣстиятъ правителството за повѣреннитѣ нимъ дѣла, порѣчки и проч.

Отъ другитѣ богатства на дипломатическата зала за историята на Балканский полуостровъ са доста важни оште и документитѣ отъ Арагонската династия, която е царувала въ Неаполь отъ 1442 до 1500 г. Тѣзи документи са подвързани въ 15 томове, които се наричатъ Regie lettere.

До преди 13 години, токо речи, никой незнаеше, че между богатий исторически материялъ, който се съхранява въ дипломатическата зала на Голѣмий Неаполитанский Архивъ, намиратъ се драгоцѣнни паметници за историята на Южнитѣ Словѣни и на Балканский полуостровъ изобшто. Извѣстний Хърватски ученъ, г. Кукулевичъ-Сакцинский, е първий, който е обърналъ внимание на този богатъ изворъ. Въ 1857 г. той е пътувалъ по Италия, за да издирва тамъ паметници за хърватската история по-вечето, дохождалъ е и въ Неаполь, дѣто се е бавилъ около 3 недѣли. Въ това време той е преровилъ на-бързѣ и нѣколко томове отъ Анжуйскитѣ регистри, въ които е забѣлѣжилъ до 30 паметници за историята на Хърватетѣ Сърбетѣ, и единъ за Българската История¹⁾. Двѣ години послѣ,

¹⁾ Izvjestje o putovanju kroz Dalmaciju u Napuli i u Rim, въ Arkiv za povjest. Jugosl. IV.

въ 1859 г., други единъ Хърватски ученъ, Д-ръ Фр. Рачки, е посветилъ мѣсець време на прегледвание Анжуйскитѣ регистри, можилъ е да прегледа токо 30 томове отъ тѣхъ, отъ които е сполучилъ да препише и извлече доста важни паметници, по-вечето за историята на Хърватия, Далмация и Венгрия.¹⁾

Сега, отъ минълий мѣсець Юний, за подробно преглежданье всичкитѣ 378 томове на Анжуйскитѣ регистри бѣше се заузель познатий въ учената словѣнска писменность г. В. В. Макушевъ, който трудъ той свърши токо преди двѣ недѣли. По назначението на Петербургский университетъ, г. Макушевъ двѣ години вече пътува по Италия, за да събира необнародвани паметници за историята на словѣнскитѣ народи изобшто и особно за историята на Балканский полуостровъ. Съ тази цѣль той е преровилъ архивитѣ въ Венеция, Миланъ, Туринъ, Генуа и Флоренция, дѣто е сполучилъ да набере голѣмо количество твърдѣ драгоцѣнни паметници. Шестъ мѣсеци време, всѣки день по 4 и 5 часа, той е употрѣбилъ да прегледа листо по листо всичкитѣ Анжуйски регистри. Този новъ и тежъкъ неговъ трудъ е вѣнчанъ съ твърдѣ утѣшителенъ успѣхъ, който състои въ откриваньето на 800 съвсѣмъ нови паметници за историята на Албания, Сърбия, България, Триединното Кралство, Венгрия и проч. Подробно извѣстие за тази богата сбирка ште бѣде напечатано въ „Запискитѣ на Петербургската Академия“. Въ настоящето си писмо азъ ште ви запозная само съ тѣзи паметници отъ нея, които се отнасятъ до Българската история и които г. Макушевъ отстъпя на „Българското Книжовно Дружество“ за да ги обнародва.

И тѣй, слѣдъ трудътъ на г. Макушева, може да се каже, че по-вечето любопитни за насъ паметници въ Анжуйскитѣ регистри сѣ вече отбрани, и мени останѣ слѣдъ това да прегледамъ другитѣ документи въ дипломатическата зала на Голѣмий Архивъ, а такожде и ръкописитѣ, които се намиратъ въ Музейската и Бранкачанска библиотека. Азъ наченъхъ отъ ръкописитѣ на Музейската библиотека, които, до колкото зная, ни единъ словѣнски пътникъ не е прегледвалъ до сега. Г. Кукулевичъ въ 1857 г. е искалъ да ги прегледа, но не сѣ му позволили. Сега никакви препятствия нѣма, и мени отведнѣжъ

¹⁾ Arkiv za p. Jugosl. VII. Izvadci iz kralj. arkiva u Napulju.

ми дадохъ позволение не само да ги прегледамъ, но и да препишâ отъ тѣхъ слѣднитѣ паметници и извлѣчения:

1. Оригинално писмо отъ Охридский патриархъ Гавриилъ I до Макария Митрополита Монембазийскаго (Μονεμβασίας).¹⁾ Макарь и да не е означено въ него, дѣ и кога е писано, но отъ съдържанието му се види, че е писано въ Римъ около 1572. Монембазийский митрополитъ Макарий по това време е игралъ доста голѣма политическа рола, и може да се мисли, че сношенията на патриархътъ Гавриилъ I съ него сâ имали политически характеръ. Патриаршеский подписъ въ това писмо е писанъ съ зелено мастило и твърдѣ малко се отличава отъ подписътъ на други единъ Охридски патриархъ, Гавриилъ II, отъ когото преди двѣ години ми се случи да найдâ едно писмо до графъ Словата (отъ 1655 г.).²⁾

2. Отговоръ отъ Донъ-Жуана Австрийскаго на поменѣтий митрополитъ Макарий, отъ 1572 г. Донъ-Жуанъ, началникътъ на съюзнитѣ сили, които тогава бѣхъ се съединили противъ Турцитѣ, дава надѣжда Макарию, че скоро ште пристигне съ голѣма флота за да избави Християнитѣ ἀπὸ τὴν δουλίαν καὶ ζυγόν.³⁾

3. Наставление, дадено Тодору Малиссенскому да иде на Балканский полуостровъ за да обяви на Християнитѣ (che bramano liberarsi), че Донъ-Жуанъ имъ иде на помощъ съ голѣма сила, та да го чакатъ и да се готвятъ.

4. Описание на Турция (Nuevo tratado de Turquia), писано отъ единъ испански свещенникъ, Октавий Сапипенция, който е билъ вземанъ въ плѣнъ отъ Турцитѣ и е живѣлъ въ Костантиноплъ около 5 години. Съчинено е това описание въ 1672 г. Между многото любопитни извѣстия за вътрешното състояние на турската държава въ онова време, Октавий съобщава доста любопитни бѣлѣжки и за Фанариотитѣ.

5. Описание на Турция, писано въ 1572 г. отъ Марка Антонио Барбаро (Relatione del Cl. Marcant. Bar-

¹⁾ Монембазия е областъ въ Морея.

²⁾ Тѣзи подписи сâ доста важни въ палеографически изгледъ; азъ ги имахъ снети и двата. Въ Музейската библиотека се намиратъ нѣколко писма отъ нѣкои Костантинополски патриарси, отъ 16 вѣкъ. Азъ и отъ тѣхъ снехъ единъ подписъ за сравнение съ речениитѣ два.

³⁾ Кратко извлечение отъ това важно писмо е помѣстилъ Бюмонъ въ своитѣ *Nouvel. recherches* т. II, което, ако не се лъжа, той е извлѣкълъ изъ други единъ списъкъ отъ Палермский архивъ.

ваго). Барбаро е пътувалъ по нѣкои страни на Балканский полуостровъ и е живѣлъ 7 години въ Константинополь, като байлъ¹⁾ на Венецианската республика. Драгоцѣнно е това описание; въ него майсторски сѣ изобразени: величието и силата на турската империя въ онова време, вътрешний нейнъ организъмъ, нейнитѣ отношения къмъ европейскитѣ държави, а такожде състоеннето на подданицитѣ ѝ. Особно любопитни сѣ извѣстията, които Барбаро дава за отношенията на Турцитѣ къмъ Полша и Русия. Между друго, той разказва, че Турцитѣ, които въ онова време господарувахѣ и въ южна Русия, искали сѣ тогава да съединятъ съ каналъ рѣкитѣ Донъ и Волга, каквото тѣхната флота да може да отива изъ Черното морѣ въ Каспийското, и отъ тамъ да бие Персиянетѣ, които сѣ били най-страшнитѣ врагове на турската държава. Този планъ обаче е билъ разваленъ отъ московский царь.²⁾

6. Описание на Австрийскитѣ земи въ 1747 г. отъ Венецианский посланикъ, Лоренцо Контарини. Въ това описание се намѣрва доста подробно и твърдѣ любопитно описание политическото и обществено състояние на Чеситѣ въ единъ отъ най-важнитѣ моменти въ тѣхната история, и азъ намѣрихъ за добро да го препиша.

7. Подробно статистическо описание на Венгрия въ 1781 г. Отъ него извлѣкохъ нѣколко любопитни бѣлѣжки за словѣнскитѣ племена, които живѣятъ въ тази земя. Това описание показва, че въ 1781 г. въ сичкитѣ области на Венгерското кралство е имало 8,242 села и 502 града, сичко 8,744 заселени мѣста. Отъ тѣхъ 3,623 сѣ били заселени съ Маджаре, 663 съ Нѣмци, 2,623 съсъ Словаци, 152 съсъ Сърбе, 396 съ Хървате, 742 съ Русини, 28 съсъ Полѣци, 671 съ Власи. —

1) „Байлъ“ сѣ се наричали чиновницитѣ, които сѣ били главни управители въ колониятѣ Венециански.

2) По италиенскитѣ архиви и библиотеки се намѣрватъ твърдѣ много ръкописни описания на турската държава, писани въ 15, 16 и 17 вв., по-вечето отъ Венециански посланици. Тѣзи описания (Relazioni), може да се каже, сѣ най-главний изворъ за историята на Балканский полуостровъ презъ тѣзи вѣкове. Отъ много изъ тѣхъ сѣ снети копии за въ нѣкои отъ германскитѣ библиотеки, отъ които копии извѣстний Историкъ Ранке е извлѣкълъ най-главний материалъ за своята превосходна книга: *Die Osmanen und die spanische Monarchie*. Една малка часть отъ тѣзи описания е вече издадена въ Флорентинский Сборникъ: *Relazioni degli ambasciatori Veneti*. Този сборникъ състои отъ 15 т. т., отъ които 3 сѣ напълнени съ *Relazioni degli stati Ottomani*.

Освѣнъ тѣзи паметници, между ръкописитѣ на Музейската библиотека забѣлѣжихъ оште и слѣднитѣ, които времето не ми допуснѣ да прегледамъ добрѣ и да извлѣка нѣшто и отъ тѣхъ:

Sanctorii Vita Selimi Imperatoris Turcorum (IX, D, 38). Della dinastia Ottomana (X, F, 48). Veniero, Descrizione dell'Impero Turcico (X, F, 49). Relatione del Sig. Zuane Contarini, Proveditor di Corfu 1578 (X, F, 54). Relazioni di Polonia, Moscovia etc. (X, G, 12). Ruggiero, Relazione del Regno di Polonia, Lituania et Prussia (X, G, 15). De la politique des Rois de Pologne (XIV, E, 6). Breve relazioni dela vittoria ottenuta contro i Turchi 7 Oct. 1571 e cogioni che missero i Veneziani alla pace col Turco nel 1527 (I, D, 43). — Въ каталогътъ на турскитѣ ръкописи забѣлѣжихъ съчинението на Лезифа: Жизнеописанието на турскитѣ поети.

Въ самата библиотека азъ преписахъ единъ търговски трактатъ, завързанъ въ 1387 г. 27 Май, между българский князь Иванко, синъ на Добрича (Dobordcze), и Генуезската республика. Този паметникъ е издаденъ оште въ 1812 г. въ Notices des manuscrits de la bibliothèque Royal de Paris t. XI, но зашто то тази книга сега се срѣшта твърдѣ рѣдко, а по насъ и съвсѣмъ я нѣма, то азъ намѣрихъ за добро да препишѣ изъ нея този важенъ за нашата история паметникъ, за да се препечата въ нѣкой отъ Сборницитѣ на „Българското Книжовно Дружество“.

Надъ разгледванъето ръкописитѣ въ Музейската библиотека и на преписване горѣреченнитѣ паметници, азъ употрѣбихъ около мѣсець време. Слѣдъ това се заузехъ да прегледамъ нѣкои отъ паметницитѣ, които е набралъ г. Макушевъ, комуто оставамъ душевно признателенъ за готовноста, съ която той ми ги предложи, и да преписвамъ тѣзи отъ тѣхъ, които се отнасятъ до българската история. Тѣ са:

Търговски договоръ на Иоанна Александра съ Венеция (Sacramento e patto dell'Imperatore Alessandro del Zagora), завързанъ около 1347 г.

Писмо отъ Иоанна Александра до Венецианский Дожъ Андрей Дондоло, писано отъ 4 Октомвр. 1352 г. въ Никополь. Въ него се съдържа отговоръ на едно Дондолово писмо, което е донесълъ Иоанну Александру особенъ Венециански посланикъ, Марино Фалнеро. Подъ

това писмо се намира и подписът на Иоанна Александра, но твърдѣ невѣренъ, защото г. Макушевъ го е преписалъ не отъ оригиналтъ, който сега вече не се намира, а отъ копия. Мени ми е извѣстно отъ една история на Венеция, писана въ минълий вѣкъ (*Marin, Storia civile e politica del commercio de Veneziani t. IV. p. 176*), че този оригиналъ го е имало тогава въ Венецианский Архивъ. Авторътъ на тази история го е видвалъ и говори, че царский подписъ въ него е билъ писанъ съ червено мастило, както знаемъ, че сѣ се подписвали българскитѣ царѣе. —

Тѣзи два паметника г. Макушевъ е намѣрилъ въ библиотеката на Св. Марко въ Венеция. (*Cod. Trivis*).

Въ Венецианский Архивъ е имало нѣкога оште такива документи — за сношенията на тази республика и съ други български царѣе. Г. Любичъ, членъ на Загребската Академия, е намѣрилъ тамъ едно извѣстие за сношенията на Венеция съ българский царь Святославъ (*Vacelaus imperator Bulgarie*) и съ българский деспотъ Михаилъ, Видинский владѣтель (*Michael despoti Bulgarie, dominus de Vigdino*),¹⁾ но за жалость, види се, че тѣзи документи сѣ погинѣли, когато нито г. Любичъ, нито пъкъ г. Макушевъ не сѣ могли да найдѣтъ тамъ оште нѣшто. —

Рѣчь, казана отъ Павла Георгича на Трансилванский войвода, въ 1595 год., Януария 10 (*Discorso fatto dal S. Pavlo Georgiċ, gentilhuomo Ragugeo al Serenissimo Principe di Transilvania*). Намира се въ Амврозиянската библиотека въ Миланъ (*R, 94*). Този паметникъ пушта доста ярка историческа свѣтлина на едно съвсѣмъ тъмно време въ нашата история. Павелъ Георгичъ въ конецътъ на 16-й вѣкъ е пътувалъ доста много време по българската земя, живѣлъ е между Българетѣ и позналъ имъ е добръ характерътъ, положението, настроението на духътъ и проч. — Трансилванский войвода е ималъ тогава война съ Турцитѣ, за която война той, въ 1595 г. е билъ приготвилъ голѣма войска, която е стояла въ Влашко и Молдавия. Павелъ Георгичъ въ тази дълга рѣчь подробно му описва българската земя, характерътъ на българский народъ, неговото положение и желание. . . .

¹⁾ *Monumenta spectantia Historiam Slavorum meridionalium, Загребъ 1869 г., Vol. I, p. 193.* —

„Българетѣ, казва Георгиѣ, сѧ народѣ съ достоинство, и иматѣ благородна душа (*sono fieri e d'animo nobile*). Не търпятѣ никакви оскърбения на честа си, и отмѣствятѣ такива оскърбения съсъ смъртъ (*con vandetta della morte delli insultori*) . . . Кѣто по-надолу говори за отношенията на Българетѣ съсъ християнскитѣ народи, както и съсъ Турцитѣ, казва, че Българетѣ не сѧ били приетели съ Гърцитѣ, а спрямо другитѣ християнски народи били добри и искренни. Тѣхнитѣ владѣтели — Турцитѣ обаче, не се обнасѣли съ тѣхъ (съсъ Българетѣ) както заслужвали, „макаръ и съ тѣхна помощъ да покориха сичко, което владѣятъ въ Европа“, прибави съшитий говорникъ (ораторъ).

Съ една дума, този паметникъ показва, че въ 16-тиятъ вѣкъ, въ това време сирѣчь, отъ което ние до сега ништо незнаехме за нашиятъ народъ и го мислехме съсъвѣмъ удуженъ, че той и тогава е билъ оште живъ и бодъръ. —

Въ Флорентинскій Архивъ има доста много необнародвани документи за войната, която горѣреченний Трансилванскій войвода е ималъ съ Турцитѣ. Тѣзи документи, ако и да не се найде въ тѣхъ оште нѣкое извѣстие отъ онова време за Българетѣ, сѣ пакъ штътъ сѧ важни за разяснение на нѣкои мѣста въ рѣчта на Павла Георгиѣа. Поради това азъ се рѣшихъ да взема копия и отъ тѣхъ. Тази копия е вече готова, заема около 300 страници, и тѣзи дни очаквамъ да ми я изпратятъ. —

Въ Анжуйскитѣ регистри г. Макушевѣ е намѣрилъ: два документа за дохождането на български посланници (*des messagers de l'empereor des Aragoas = Загора*) при неаполитанскій кралъ Карлъ I Анжуйскіи въ 1280—1 г.

Двѣ писма отъ неаполитанскій кралъ Роберта (отъ 1337 и 1338 г.), съ които той дава заповѣдъ на Апулийскитѣ си портулани (началници на пристаништата) да изпратятъ по едно количество зехере (жито) за българската царица Анна. Въ едното той пише да изпратятъ право за въ България (*ad partes Bulgarie*), а въ другото имъ заповѣда да изпратятъ въ Рагуза, дѣто царица Анна била дошла да поживѣе нѣколко време (*ubi habet aliquo tempore cum sua familia commorari*).

Петъ писма отъ неаполитанската кралица Иоанна (писани въ 1345 и 1346 г.) до съшититѣ портулани. И тѣ съ-

държатъ заповѣдъ за изпращаніе жито до съштата българска царица Анна.

Единъ ученъ Неаполитанецъ, Дел-Джудиче, е предприелъ да издаде по-важнитѣ документи отъ регистритѣ на Карлъ I и II, които сѣ писани, слѣд., между 1265 и 1309 г. Въ 1-й томъ на този прекрасенъ сборникъ, който е напечатанъ въ 1863 г., г. Дел-Джудиче е помѣстилъ четири други документи за българската история, които той е намѣрилъ въ тѣзи регистри. Три отъ тѣзи документи говорѣтъ за изпращанье и посрѣштанье български посланници въ Неаполь (*pro nunciis magnifici principis Imperatoris Bulgariorum*), а въ единъ, освѣнъ това, споменува се и за изпращанье на неаполитански посланници въ България (*cum geracium de Nicotera et Johannem dictum Yspanum*, пише Карлъ I на Барскій Юстициарій, *una cum nunciis magnifici principis imperatoris Bulgariorum pro quibusdam nostris negociis ad ipsius imperatoris presentiam destinemus etc.*). —

Тѣзи четири документи сѣ писани между 1271 и 1278 г. Цѣлта на честитѣ сношения между българското царство и Неаполь въ това време е билъ съюзъ противъ Михаила Палеолога, съ когото Карлъ I се е готвилъ да воюва. За приготвянията къмъ тази война, която обаче не е станъла, има въ Карловитѣ регистри доста много любопитни документи, които г. Дел-Джудиче е събралъ и ште ги издаде въ 2-рата часть на сборникътъ си.¹⁾

Анжуйскитѣ регистри, освѣнъ дѣто съдържатъ въ себе голѣма маса документи (около 200.000), но оште сѣ и твърдѣ мъчни за четенье: писмото имъ е старовремско и твърдѣ заплетено, — въ сѣка, токо речи, дума се срѣшталъ скратявания, а спомагателни средства за прегледванъето имъ нѣма никакви. Трѣба чловѣкъ да ги прочита листо по листо сичкитѣ, ако иска да извлѣче отъ тѣхъ сичко, штото му трѣбва. Нѣма съмнѣние, че и слѣдъ трудътъ на г. Макушева, въ тѣхъ пакъ сѣ остали оште нѣкои любопитни за насъ паметници, но да се издиратъ и тѣ, искатъ се години. Авъ пресмѣтнѣхъ, че съ по-голѣма полза штá употребѣа малкото си време, което могá да отдѣля за работенье въ Дипломатическата зала (около

¹⁾ Отъ този важенъ сборникъ, който ште състои отъ 2 т. т., до сега сѣ напечатани 1-вий томъ и 1-вата часть отъ 2-рий; другата часть, която ште бѣде послѣдня, ште да се появи на свѣтъ идущата есень.

три мѣсеци), ако прегледамъ други нѣкои отъ нейнитѣ съкровишта, които до сега ни единъ словѣнски пътникъ не е прегледвалъ, и наченъхъ отъ Аркитѣ.

Аркитѣ, както имахъ случай да забѣлѣжа, състоятъ отъ 48 томове, въ които сѣ подвързани по-вечето оригинални писма отъ Анжуйскитѣ кралеве до областнитѣ правители или до други нѣкои чиновници. Отъ тѣзи документи има нѣколко издадени, съ иждивението на Архивътъ, подъ заглавие: *Syllabus membranorum ad Regiae siclae archivum pertinentium ab a. 1266—1309*. Помѣстени сѣ, слѣд., въ този сборникъ по-важнитѣ арки, писани въ продължение на 40 години, отъ времето на Карла I и Карла II. Между тѣзи издадени арки има нѣколко, които се допиратъ и до историята на Южнитѣ Словѣне, и отъ които три четири Др. Рачки е препечатаалъ въ своитѣ *izvadci iz kralj. arkiva u Napulju*. —

Надъ прегледванъето сичкитѣ 48 т. т, на аркитѣ азъ употрѣбихъ около мѣсець време, и можихъ да наидѣ и препиша токо до 20 документи, малко или много любопитни за насъ. Тѣ сѣ:

Едно писмо отъ кралъ Роберта до Апулийскитѣ португали, писано въ 1337 г., Ноемврий 1. Робертъ дава заповѣдъ на реченнитѣ португале да пропуснатъ, безъ сѣко препятствие, посланикътъ на българската царица Анна (*nuncium principisse domine Anne Imperatricis Bulgarorum consobrine nostre carissime*), който се вършта въ България (*ad partes Bulgarie*) и изкарва съ себе-си едно количество жито. —

Четири писма, въ които се говори за сношения между Неаполъ и Славония.

Едно писмо (отъ 1301 г.) за сношения на Карла II съ хърватскій банъ Павелъ (*Paulo bano Croatorum*).

Едно писмо отъ Робертотъ синъ Карла, въ което се говори за единъ Добровничанинъ.

Три писма, които се допиратъ до историята на Византия. Въ едно отъ тѣхъ (отъ 1291 г.) се говори за дохожданъето на посланници отъ гръцкй Императоръ (*de nunciis Imperatoris graecorum*) въ Неаполъ, отъ дѣто тѣ сѣ унѣтили за едно съ нѣколко неаполитански посланници *ad partes remotas pro commissis eis servitiis*.

Седемъ писма за историята на Албания, отъ които три сѣ особно важни.

Нѣколко свидѣтельства за трима чиновници у неаполитански крал Роберта, които сѣ били родомъ Българе. Г. Макушевъ е намѣрилъ и въ регистритѣ нѣколко такива свидѣтельства, въ които се споменуватъ до 20 Българе на служба у неаполитанскитѣ крало̀ве въ 15 вѣкъ. Забѣлжително е, че, токо̀ речн, за сичкитѣ тѣзи Българе се говори, че сѣ заемали високи дѣлжности въ неаполитанското кралство. Отъ това може да се мисли, че на срѣдни и долни дѣлжности е имало много по̀-вече, и че въ неаполитанското кралство, въ 13-й и 14-й вѣкъ имало е да живѣятъ много Българе. По едно свидѣтельство, найдено въ регистритѣ, въ началото на 14 вѣкъ въ Неаполь, една улица е носила име: Българска улица, vicus qui vocatur Bulgarus. — Сичко това показва, че въ 14, 13 и въ по̀-преднитѣ вѣкове, въ столицата на неаполитанското кралство, а тако̀же и по̀ много отъ областитѣ му, имало е да живѣятъ много Българе, които сѣ се преселвале изъ България. Това преселване е ставало твърдѣ лесно: Балканският полуостровъ е отдѣленъ отъ Апеннинският токо̀ чрезъ едно тѣсно море, Адриатическото. А отъ историята си ние знаемъ, че българският елементъ въ 10, 11, 12 и 13 вѣкъ е билъ твърдѣ гъстъ по̀ источният брѣгъ на Адриатическото море. Най-главното пристаниште на този брѣгъ, градътъ Дурацо (Драчъ), по̀ едно време — въ 12-тият и 13-тият вѣкъ, е принадлежалъ на българското царство. Не е било мѣчно за тамошнитѣ Българе да преплуватъ Адриатическото море, което нашитѣ пѣсни добрѣ помнѣтъ и го въспѣватъ подѣ име Синьо море, и което тѣ добрѣ отличаватъ отъ Черното и Бѣлото, да преплуватъ, казвамъ, това тѣсно море и да се преселватъ въ южна Италия, дѣто сѣ ги приемали гостоприемно.

Въ Дипломатическата зала, отъ нѣколко мѣсеци насамъ, работи единъ Италиенски Капитанъ, Андже́ло Анджелучи, който отъ много време се занимава съ историята на оружіята въ Италия. Преди нѣколко време, кѣто прероввалъ регистритѣ за да изважда отъ тѣхъ документи по̀ свойтъ предмѣтъ, той срѣшналъ тамъ единъ документъ български, на който и обърналъ моето внимание. Този документъ, който не се намира въ сбирката на г. Макушева, е писанъ въ 1338 г., Януарий 12, отъ кралъ Роберта. Въ него се говори за Лудовика, синъ на български царь (Ludovico filio incliti Imperatoris Bulgariae nepote nostro carissimo), който по̀ това време билъ дошелъ въ

Неаполъ и останъль да живѣе у Роберта. На същото листо азъ забѣлѣжихъ още два документа за същия Лудовикъ, а на слѣдующето — три други за дохаждане въ Неаполъ на посланикъ отъ византийскій императоръ (*incliti Imperatoris Constantinopolitani*). Името на този посланикъ е Драганъ (*Dragagnocco*).

Отъ преди една недѣля, слѣдъ прегледванъето на Аркитѣ, азъ се заузехъ да прегледамъ Арагонскитѣ паметници (*lettere regie*), слѣдъ които, ако ми позволи времето, ще се върна къмъ Анжуйскитѣ Фашиколи. Ще ли да се найде и въ тѣхъ нѣщо любонитно за насъ, — за това ще ви извѣста въ слѣдующето си писмо.

Неаполъ

1870, Фебруарий 1.

М. Дриновъ.

Писмо II.

Арагонската династия господарува въ Неаполъ около 50 години, отъ 1442 до 1500. Това кратко време е твърдѣ важно въ историята на Балканскій полуостровъ: презъ това време Мохаметь II довърши и послѣдний остатъкъ отъ византийската империя, кѣто превзе столицата ѝ и я направи столица на своята широка държава; презъ това време щастливий този завоевателъ покори Морей, покори Босна и разсиа малкото, но страшно за власта на Османлитѣ въ Европа Скандербегово господарство. А знайно е, че въ това господарство, освѣнъ по-голѣмата частъ на Гегитѣ (сѣвернитѣ Албанци), намирахъ се и доста много Българе, жителитѣ на горний Дебрь (*Dibra sipre*), за които единъ съвременникъ Скандербеговъ говори, че сѣ били страшни войници (*ferox in armis gens*) и съставяли сѣ главната стража на Скандербега. — Неаполитанскитѣ владѣтели, въ онова време, не сѣ могли да останътъ равнодушни къмъ великитѣ тѣзи събития, които сѣ ставали не тѣй далече отъ тѣхната земя. Първий арагонскій кралъ въ Неаполъ, Алфонсо I (1442—1458), а такоже и наслѣдникътъ му Фердинандъ (1458—1492) сѣ се намирали въ тѣсни сношения съ Скандербега и му сѣ помагали въ неговата страшна и велика борба, за която услуга благодарний

Скандербегъ доходи въ 1459 г. съ доста голѣма дружина въ южна Италия на помощъ Фердинанду, противъ когото бѣха се повдигнали мнозина отъ подданицитѣ му. Во времето на Фердинанда, голѣмо множество жители отъ Балканский полуостровъ, Албанци, Словѣне и Гърци, които не штѣха да останѣтъ подъ турска власть, избѣгахъ въ южна Италия, дѣто намѣрихъ добро убѣжиште. ¹⁾ Въ 1480 г. една доста силна турска флота се показа изненадѣйно на италиенский брѣгъ и въ скоро време превзе крайморский Фердинандовъ градъ Отранто, който и останъ въ власта на Турцитѣ до 1482 г., сирѣчь, до смърта на Мохамета II. За Фердинандовѣтъ наследникъ, Алфонсо II, се разказва, че завързалъ мирни сношения съ Баязета II, отъ когото се е надалъ да добие помощъ противъ френский краль, Карла VIII. — Сичко това ми даваше добра надѣжда, че между документитѣ отъ Арагонската династия штъ да найдъ доста много любопитни за насъ паметници. Съ голѣма жалость, обаче, узнахъ, че по-вечето отъ тѣзи документи сѣ загинѣли, и токо една твърдѣ малка часть е уцѣлѣла, — сичко около 13 томове, отъ които 9 съдържатъ оригинални кральски писма (*autografi aragonesi*), а въ другитѣ, што е уцѣлѣло отъ регистритѣ на кральската канцелария. Настоятелството на Архивътъ е предприело да издаде регистритѣ въ единъ сборникъ (*Codice aragonese*), отъ който вече сѣ обнародвани два тома, и мени ми останъ да прегледамъ токо кральовскитѣ писма (автографитѣ), между които забѣлжихъ и преписахъ слѣднитѣ:

1. Писмо отъ краль Фердинанда до портуланътъ (началникътъ на портоветѣ — *mastro Portulano*), писано на 7 Ноемвр. 1466 г. Фердинандъ дава заповѣдъ на реченний портуланъ да заплаати 20 дукати ²⁾ пътни разноски на Ивана Каталана, който отъ много време се е намиралъ на служба въ Скандербеговата столица Кройя, и е билъ длъженъ да се завърне въ неаполитанското кралство (*Joan Catalano vicecastellano de Croya e stato da gran tempo per nostro servitio, al presente volimo se conduca da qua cum sua famiglia ali nostri servitii etc*).

¹⁾ Мнозина отъ тѣхъ и до сега сѣ си учували езикътъ и варолността. На сегашно време, въ южна Италия и Сицилия, има да живѣятъ до 50,000 Албанци и до 4,000 Словѣне, които населяватъ двѣ села въ Молисската область. Брѣятъ на уцѣлѣлитѣ Гърци не ми е извѣстенъ.

²⁾ Неаполитанский дукатъ се е дѣлил на 10 карлини, а единъ карлинъ е струвалъ, на сегашни пари, 42¹/₂ сантими, слѣдователно 20 дукати сѣ стрували около 85 франки.

2. Писмо отъ съштий кралъ до съштий чиновникъ отъ 8 Марта 1467 г. Въ него се съдържа строга заповѣдъ за редовно изплащанье мѣсечната плата на Петра Каррарскаго и на 18 души негови другари, които такожде сѣ се намирали на служба въ Кройя (*volimo et expresse comandamo che senza aspetar altra nostra constulta pagate integramente a lo nobile et amato nostro Petro de Carraro Castellano de Croya tutto lo soldo suo et delli deciotto compagni che tenemo in ipso castello etc*).

3. Фердинандъ извѣстява портулантъ отъ 5 Августъ 1474 г., че, по желанието на Папата, той дозволилъ да се искарътъ отъ владѣнията му 150 кола жито за въ Скутари (*per defensione et soccorso de Scutari*), и му дава заповѣдъ да пропусне тази храна спроти назначението ѝ (*franco et senza alcuno pagamento*). —

4. Фердинандъ дава заповѣдъ отъ 25 Апр. 1469 г. на митникътъ си (*Dohanero*), да заплати беззабавно нѣколко пари на Ивана Кастриота, Скандербеговътъ синъ, които пари този митникъ удържалъ у себе, но тѣ принадлежѣли на Скандерберга (*havite retinuti certi denari, tanto de lo anno passato come de lo anno presente pertinenti allo dicto Illustrissimo Scanderbech suo padre per cause de certe pecore et bestie fidate in li herbagii et territorii de la bolia de Sancto Angelo et de Sancto Janne terre del dicto Scanderbech*).

5. Фердинандъ извѣстява портулантъ си отъ 6 Октомв. 1467 г., че има потрѣба отъ единъ ковачъ, който да знае да кове по албанскій начинъ (*lo quale sappia ferrare al modo albanisco*) и му нарѣча да найде единъ такъвъ ковачъ между Албанцитѣ, „които сѣ преминъли и сѣки день преминуватъ въ нашето кралство“ (*quali so passati et passano omni di in questo nostro regno*), и да му го изирати. Въ съштото време Фердинандъ дава заповѣдъ портулану да пропусне нѣкого-си Ферранда, който е билъ пратень въ Албания да купи тамъ желѣзо и гвоздѣе (*ferrì o chiovi. . . che ne le possa portare perche li havemo ordinato compere*).

6. Фердинандъ пише до портулантъ отъ 10 Ноемвр. 1492 г. „Ние се извѣстихме, че въ нѣкои области отъ нашето кралство се събиратъ скришомъ забранени оръжия, съ цѣлъ да се праштатъ въ земята на невѣрнитѣ, които сѣ противници на Кръстътъ и на Християнската вѣра“ (въ турската земя

сирѣчь). . . — „Това нѣшто, пише Фердинандъ, не само е противно на свештенитѣ и граждански закони, но оште дава възможность на невѣрнитѣ да се въоружаватъ, както сѧ въоружени християнитѣ, и съ този начинъ да могатъ да нападатъ, притѣсняватъ и опустошаватъ християнскитѣ народи и земитѣ имъ“ (ma ancora ad dicti infideli se dona modo et causa de armarenose in lo modo che armano chistiani, et cossi con dicte arme possere venire in opposito, indeprimere, et de bellare christiani, et li lochi de quilli. . .). За да се прекрати това злоупотрѣбение, Фердинандъ обнародвалъ въ Неаполь строги мѣрки противъ него, отъ които и препрашта една копия до портуланътъ, заедно съ това писмо, съ заповѣдъ да ги обнародва и той *per tutte le parte et lochi necessarii de la jurisdictione vostra*, и да ги полага въ дѣйствиe противъ тѣзи, които за напредъ се хванатъ въ това злоупотрѣбление.

7. Кралъ Фердинандъ дава заповѣдъ отъ 27 Юлия 1497 г. да се дадѣтъ пътни разноски Алфонсу отъ Авенцо *Alfonso cavallaro da Avenzo*), който билъ пратенъ по нѣкакви кралски работи въ Унгария (*quale per ordine nostro ha da andare in Hungaria*).

8. Двѣ подробни смѣтки на разноскаитѣ за посрѣштанье и изпращанье турский посланикъ Екхи-бей Уреки (*Echibei Urechi*), който въ 1497 г. е дохождалъ въ Неаполь.

9. Отъ 25 Юния 1455 г. Алфонсо дава единъ записъ на Рагузский представитель, Бенедиктъ Котруличъ (*Benedicto de Cotruglio*), съ който се обвързва да му заплати 2,400 дукати за смѣтката на една сума отъ 17,976 дукати, които Алфонсо билъ длъженъ на рагузската республика (*en satisfaccio e la compliment de paga de aquells 17.976 ducats que nos erem segnats donar a la civitat de Ragusa*).

10. Отъ 2 Септемв. на съштата 1455 г. Алфонсо пише до министрътъ на финанцитѣ (*consiliario et thesaurario generali*) и му дава заповѣдъ да заплати Бенедикту Котруличу реченното количество отъ 2,400 дукати. Отъ това писмо става ясно, че Алфонсо е билъ длъженъ да плати на рагузската община количеството 17,976 дукати за нѣкои рагузски търговци (*pro aliquibus dampniis datis per subditos et vassallos nostros diversis subditis et vassallis magnifici comunitatis Ragusii*).

11. Фердинандъ пише до портуланътъ отъ 12 Април. 1472 г. да дозволи на рагузский гражданинъ Георги Стефа-

новъ (Georgio de Stefano de Ragusa) за да изкара, изъ който и да е портъ на Адриатическото море, единъ товаръ жито. —

Слѣдъ прегледванието Драгонскитѣ автографи, пристѣпнихъ да прегледамъ Анжуйскитѣ Фашиколи, въ които, нѣма съмнѣние, че трѣбва да се намиратъ доста много любопитни за историята на Балканскій полуостровъ паметници, но оште отъ първий день се увѣрихъ, че не ште ми бѣде възможно да извърша тази работа. Както ви извѣстихъ, въ първото си писмо, Анжуйскитѣ Фашиколи сѣ 97 томове, писмото имъ се чете твърдѣ мъчно, и азъ пресмѣтнѣхъ, че, за да ги прегледамъ както трѣба, трѣба да употрѣбѣа надъ тѣхъ най-малко два мѣсеца време, което, обаче, съвсѣмъ не бѣше ми възможно. Поради това, азъ се видѣхъ принуденъ да се отрека отъ това си намѣрение, простихъ се съ любезното настоятелство на Голѣмий Архивъ и побързахъ да поработя въ Бранкачанската библиотека.

Въ Бранкачанската библиотека изпърво срѣшнѣхъ голѣмо препятствие отъ страна на библиотекаритѣ: казаха ми, че за да прегледамъ ръкописитѣ, трѣба да зема дозволение отъ министерството, и други такива мъчни за извършване формалности ми показаха, каквито въ други мѣста не ми се случва да срѣштамъ. Токо слѣдъ дълго и голѣмо настоение и уговорване, сполучихъ най-послѣ да уговоря главний библиотекаръ и префектъ, г. Беатриче, да ми даде нужното дозволение. Тогава само можихъ да си разясня, отъ што били тѣзи препятствия: намѣрихъ, че ръкописитѣ имъ сѣ натрупани въ една стая безъ никакъвъ редъ, — каталогътъ имъ не струва за ништо, защото, освѣнъ дѣто не е пълень, но не е възможно да се найде по него нѣкоя ръкопись. Трѣбаше да прегледамъ и прероввамъ една по една сичкитѣ ръкописи, за което употрѣбихъ много време. Трудътъ ми, обаче, не остана всуе, защото сполучихъ съ този начинъ да найдѣ слѣднитѣ твърдѣ важни ръкописи:

1. За Костантинополската патриаршия, наставление за папскитѣ представители при католическитѣ държави (*instructione alli nuntii del la sede apostolica in materia del Patriarcato di Constantinopoli*). Въ това наставление, писано около 1630 г., папското правителство извѣстява своитѣ представители при католическитѣ държави за първитѣ дѣйствия на католическата пропаганда на Истокъ.

Освѣтъ голѣмата си важность за историята на пропагандата, това наставление съдържа нѣколко твърдѣ любопитни извѣстия за вселенската патриаршия. „На сегашно време, говори се въ това наставление, за константинополскій патриаршески престолъ се каратъ три патриарха: 1-вий е Кирилъ Лукари, кандидотъ, който въ послѣднѣо време е низложенъ и пратенъ въ заточение на островъ Родосъ . . . 2-й е бившии Верейскій епископъ, който за сега заема реченний престолъ. 3-й е Атанасий, бившии Митрополитъ Солунскій.“ Кирилъ Лукари, кѣто заразенъ отъ Калвиновата ересь, се стареа чрезъ помошта на Холандскій посланикъ да заеме пакъ патриаршескій престолъ. Бившии Верейскій афоресалъ Лукари, като еретикъ, и далъ дума да се съедини съ римската черква и да се подчини на Папата, ако той, чрезъ помошта на католическитѣ държави, му помогне да се удържи на патриаршескій престолъ. А пъкъ Атанасий побързалъ да дойде въ Италия, присъединилъ се къмъ римската черква, подчинилъ се на Папата, врекълъ се да му бѣде послушенъ въ сичко, само да му помогнѣтъ да стане вселенскій патриархъ (*per essere agiutato à ricuperar il seggio, Patriarcale*). Въ тѣзи важни обстоятелства пропагандата рѣшила да гледа съ най-голѣмо старание (*di far ogni possibile diligenza*), да не би Кирилъ Лукари да сполучи да сѣдне пакъ на патриаршескій столъ, зашто, въ такъвъ случай, той съ помошта на преданнитѣ нему епископи и митрополити, особено съ помошта на Търновскій митрополитъ, когото готви за свой наслѣдникъ (*per mezzo del metropolita di Ternova suo discipulo, che procura di farlo successore*) лесно ште може да зарази съ Калвиновата ересь сичката Источна черква. Колкото до другитѣ двама съперници, които продали православната вѣра на Папата, та чрезъ това да могѣтъ да постигнѣтъ своитѣ честолюбиви и користни стремления, за тѣхъ пропагандата рѣшила да се помага и на двамата, та да остане единъ отъ тѣхъ на вселенскій прѣстолъ, и за послѣ да се гледа *che il succedino altri soggetti Cattolici*, зашто тогава само ште има надѣжда, че сичкитѣ православни епископи и архиепископи штѣтъ се присоединятъ къмъ римската черква.

— Слѣдъ тѣзи извѣстия папското правителство порѣча на нунциитѣ си да разтолкуватъ на католическитѣ правителства, колко ште бѣде добрѣ и за тѣхъ, когато православната турска рая се покатоличи и да ги побудѣтъ за да сѣдѣйствуватъ било съ

пари, било съ влиянието си, което иматъ въ Константинополь, за да не би Кирилъ Лукари пакъ да се върне на патриаршеский престолъ, но да се задържи на него единъ отъ другитѣ два съперници. Препоръчва се въ това дѣло голѣмо благородие и тайна спрямъ турското правителство (*raccomandara il secreto in questo negotio, per che non venisse à notizia de Turchi*). —

Дозволихъ си да направя таквъ подробенъ изводъ отъ този документъ, защото съмъ увѣренъ, че за сега той ще бъде особно любопитенъ.

2. За правдинитѣ на Призренский епископъ (*De jurisdictione Priserinensis*). Въ този паметникъ се излагатъ и доказватъ правдинитѣ на католический Призренский епископъ, отъ епархията на когото Охридский архиепископъ неправедно си билъ присвоилъ градоветѣ: Приштина, Ягнево, Монтеново и пр. Доста е любопитенъ този паметникъ за състоението на черквата въ сѣверозападна България, сѣверна Албания и южна Сърбия около срѣдата на 17 вѣкъ. —

3. Извѣстието за Маркианополската католическа епархия, писано въ 1654 г. Градътъ Маркианополь, говори се въ това извѣстие, по словѣнски се нарича Преслава (*ciò è citta gloriosissima*), а по турски Ески-Стамболъ (*ciò è Costantinopoli antica*). Отъ Маркианополския архиепископъ, освѣнъ Маркианополската епархия, зависѣли сѣ още Добруджа (*la provincia de Tomis*) и Молдавия. Маркианополский архиепископъ, Марко Бандинъ, умрѣлъ въ 1650 г., и слѣдъ неговата смъртъ мѣстото му оставало праздно около 5 години, додѣ нѣкой-си Българинъ, на име Петъръ Парчевичъ, не се обърналъ къмъ пропагандата съ молба, да направятъ него Маркианополски архиепископъ, която молба е била изпълнена. Петъръ Парчевичъ е билъ родомъ изъ Кипровецъ (*della diocesi di Soffia*), роденъ отъ родители католици (*per la natione Bulgara*), училъ се въ Илирското Лавританско училище, около 12 години е билъ папски мисионеръ въ Молдавия, дѣто е можалъ да заслужи разположението на молдавский господаръ. Отъ това извѣстие се види, че Маркианополский архиепископъ не е билъ отъ *in partibus infidelium*, но е ималъ голѣмо-малко стадо. —

Тѣзи три паметници се намиратъ въ една ръкопись, която съдържа още нѣколко статии, сѣ отъ архивътъ на пропаган-

дата; поради това тя носи заглавие: *Miscelanea Sacræ Congregationis de propaganda fide*. Между другитѣ ѝ статии намиратъ се нѣколко любопитни за Арменската черква, а такожде двѣ-три за Русинската, отъ които азъ преписахъ единъ.

4. Донесение отъ Венецианскій посланикъ Якова Соранцо, за Турция (*Relazione del Ci-mo Giacomo Soranzo ritornato ambasciatore da Sultan Amurat et commissario delli confini di Dalmazia, fatta in Senato alli 8 di Novembre 1576 г.*). Между многото любопитни извѣстия, въ това донесение се срѣщатъ и слѣдната важна бѣлѣжка. „По двѣ причини, казва Соранцо, Султанъ Амуратъ се бои отъ Московецтъ: 1, защото Московецтъ има страшна конница отъ 400,000 души, които сѣ храбри, безстрашни, послушни, добръ обръжени и искусни въ военното дѣло . . . , 2, защото сичкитѣ жители на България, Босна, Сърбия, Морея и Гърция, като едновѣрни съ Московецтъ, твърдѣ му сѣ предадени, и всѣкога сѣ готови да се вдигнатъ и освободятъ отъ турското бreme и да се подчинятъ нему (*i popoli della Bulgaria, Serbia, Bosnia, Morea e Grecia . . . saranno sempre prontissimi a prender l'armi in mano e sollevarsi per liberarsi della servitie turchescha e sottoporsi al dominio di quello*).

5. Историческо изложение за походътъ на Донъ-Жуана противъ Турцитѣ, писано въ 1572 г. отъ графъ Бикари (*Relazione diario del Turco del conte Biccari*). Подробно е разказана историята на съюзътъ между нѣкои отъ Западно-европейскитѣ държави противъ Турция въ 1571 г., такожде и на войната, която предводителтъ на съюзнитѣ сили, Донъ-Жуанъ, наченѣ тогава съ Турцитѣ. Отъ разказътъ на графа Бикари, който е знаялъ добръ сговорътъ и намѣрението на съюзницитѣ, види се, че тѣ не сѣ гледали съ добро око и на Рагузската республика, и имали сѣ на умъ да я накажатъ, защото Рагужанетѣ не само не сѣ штѣли да земѣтъ участие въ този съюзъ, но оште сѣ и помагали скритомъ на Турцитѣ, които имъ сѣ били дали голѣми правдини въ своитѣ владѣния. — Друго важно за насъ извѣстие въ това списание е, че Донъ-Жуанъ е мислилъ да побуни Гърцитѣ и Албанцитѣ (*si portavano molte armi per dar le a Greci da quali si sperava sollevatione*).¹⁾ Пѣ-надолѣ, като споменува за Албанцитѣ, Бикари

¹⁾ Подъ име „Гърци“ пѣ-вечето Италиенски писатели по онова време, както и пѣ-послѣ, сѣ разумѣвали токо речи сичкитѣ православни жители въ Европейска

казва: da questi se ne sperava sollevatione contra Turchi. Въ първото си писмо азъ ви извѣстихъ, че за този предметъ въ Националната библиотека намѣрихъ три четири документи.

6. Избройванье военнитѣ сили, които Германскій императоръ и Турцитѣ сѣ държели по Унгарскитѣ граници въ 1582 г. (Numero dei presidii, soldati et spese, che fa l'imperatore nei confini d'Ungaria, scrittura data ali stati dell' Imperio nella Dieta di Augusta l'anno 1582, nella quale si vede anco il numero di quelle sce fa il Turco, difendendo nei medessimi confini). По този паметникъ може твърдѣ вѣрно да се опредѣли, до дѣ се е простирала власта на Турцитѣ около 1582 г. въ Хърватско, Славония и Унгария.

7. Географическо и статистическо описание на Сърбия и Албания, написано отъ католический свещенникъ Стефана Гаспари въ 1672 (Relazioni da me prete Stefano Gaspari visitatore apostolico). На Стефана Гаспари е била дадена заповѣдь отъ Римъ да обходи Сърбия и Албания и да се научи тамъ за състоянието на тамошнитѣ католици. Съ тази цѣль той въ 1671 и 1672 г. е обишелъ Сърбия и албанскитѣ епарии: Пулатската, Скутарската, Сапатската, Алесската, Драчската и Антиварската. На сѣка една отъ тѣзи страни той е написалъ особно описание, въ които излага доста подробно границитѣ, градоветѣ и селата имъ, и бѣлѣжки, дѣ колко католици живѣять, какви имъ сѣ черквитѣ, какво имъ е черковното управление и проч. Твърдѣ често той прави бѣлѣжки и за общественното и икономическо състояние на тамошнитѣ жители, които бѣлѣжки правять разказътъ му особено любопитенъ. Между друго, той съобщава твърдѣ любопитни извѣстия за потурчванието на сѣвернитѣ Албанци, отъ които по-вечето сѣ се изтурчили именно по онова време. По-вечето сѣ се турчили, за да се избавѣть отъ тежки даноци и отъ други притѣснения, но не малко е помагало на това и недостойнството на католическитѣ имъ свещенници, които не само не били въ състояние да поддържатъ вѣрата у своето стадо, но оште свѣсѣмъ я убили чрезъ своятъ мръсенъ животъ. Мнозина отъ тѣзи свещенници, за малка нѣкоя полза, сѣ ставали Турци и чрезъ своятъ примѣръ сѣ увеличали и паството си. Забѣлѣжително е, че сѣ се турчили токо мъжѣтѣ, женскій полъ

Турция. Тѣй напр. Линда говори, че Гърция се е простирала до Далмация; Доминикъ Тривизски казва за Самоковъ, че е luogo della Grecia и прочее.

си е държѣлъ отеческата вѣра. Гаспари показва много села, въ които мъжѣтъ се изтурчили, а женитѣ си останѣли християнки. Въ Драчската епархия имало е много тѣй наречени тайни Християне (*Christiani Occulti*), които нѣявѣ сѣ изповѣдали мохаметанската вѣра, а скришомъ сѣ ходили въ черква да се молятъ, изповѣдатъ и причащяватъ (*quando non sono visti dalli Turchi vanno in chiesa à sentir messa, confessarsi e comunicarsi*). — Гаспари говори въ тѣзи си описания и за нѣкои Български области, напр. за Искюпската, Кратовската и пр., които сѣ принадлежали на Сърбската епархия (*nel dominio Spirituale*).

8. Извѣстие за Албания, Сърбия, Босна, Славония и за състоението на религията въ тѣзи земи (*Relazione d'Albania, Serbia, Bosnia e Schiavonia e dello statto della religione in quelle parti*). Не е забѣлѣжено, кога и отъ кого е писано това извѣстие, но отъ съдържанието му се види да е писано отъ нѣкой католически свещенникъ около срѣдата на 17-й вѣкъ. Освѣтъ многото любопитни географически и статистически бѣлѣжки за горѣреченитѣ земи, а такожде и за сѣверозападнитѣ български области, въ това извѣстие се намиратъ и нѣколко твърдѣ важни подробности за състоението на черквата по тѣзи мѣста. Особно важни сѣ подробноститѣ му за Ипекската патриаршия, за областа ѝ, до дѣ се е простирала, за черковнитѣ и гражданскитѣ правдини на Ипекскитѣ патриарси, за отношенията имъ къмъ вселенскій патриархъ, такожде и къмъ турското правителство и проч. Има и доста подробно описание на прекрасната патриаршеска черква.

9. Причинитѣ, по които католицизмътъ се изгубилъ въ чехската земя (*Cause per li quali la Religione s'è andata annihilanda in queste parti di Boemie*), писано въ 16-й вѣкъ. Неизвѣстниятъ съчинителъ на тази записка (види се да е нѣкое духовно лице, католикъ) излага доста подробно причинитѣ, които улеснили разпространението на Хусовото учение, на Пикардската и други оште ереси между Чеситѣ. Цѣльта му е да обърне вниманието на римската курия върхъ тѣзи причини, каквото да може да се найде способъ за отстранението имъ и за изкореняванъето на ереситѣ. Той набройва до 16 такива причини, при излаганъето на които влаза въ нѣкои подробности, твърдѣ любопитни.

Това са по-любопитните за нас паметници, които намъряхме между ръкописите на Бранкачанската библиотека. Нѣкои отъ тѣхъ, а именно: 1, 2, 3, 7, 8, и 9 преписахъ цѣли, отъ другитѣ три направихъ само извѣчения.

Между печатнитѣ книги въ същата библиотека намъряхъ една италиенска поема за кръштенieto на България (*Bulgheria convertita*), печатана въ Римъ въ 1637 г. Съчинителтъ ѝ е Francesco Bracciolini dell' Ari. — Тя състои отъ 20 пѣсни, отъ които сѣка една обема отъ 100 до 130 октави (осмостипия).

Копиитѣ отъ Флорентинскитѣ ръкописи, за които ви споменѣхъ въ първото си писмо, ми стигнаха. Тѣ заематъ около 300 голѣми страници и съдържатъ много документи, сѣ за войната на трансилванскій князь Сигизмунда Батори съ Мохамета III. Въ тази война, както е извѣстно, земали са участие Власитѣ, Молдованетѣ, Полѣцитѣ, Германскій императоръ, Папата и други нѣкои отъ Италиенскитѣ владѣтели. Дѣйствиата и поведението на сѣки единъ отъ тѣзи участници са изложени въ тѣзи документи съ най-голѣма подробност и ясност. Нѣкои отъ по-главнитѣ дѣйци въ това дѣло са гледали не само да не допуснатъ Турцитѣ въ Трансилвания, но и съвсѣмъ да ги изгонятъ изъ Европа. Съ тази цѣль тѣ са обърнали особно внимание на Българетѣ (*à sollevare i Bulgari*), съ помощта на които са се надали, че християнската войска лесно би могла да достигне до Костантинополь (*far stragge de nemici sino Constantinopoli*). За Българетѣ се говори въ нѣколко мѣста, че са били съвсѣмъ готови и чакали са само да премине християнската войска въ България (. . . . *et non aspettar altro, che vedere i nostri stendardi. . . . li popoli di Bulgaria attendeano con desiderio di poter nuocere à Turchi*). За побунванѣето на Българетѣ зель се билъ Дубровничанинъ Павель Георгичъ, за когото имахъ случай да ви поговоря въ първото си писмо. Въ тѣзи документи се срѣшатъ нѣколко любопитни извѣстия за него, намира се и едно негово писмо до Тосканскій Великъ Герцогъ, въ което той, между друго, подробно излага своята дѣятелностъ между Българетѣ и разказва за съзаклѣтието, което станъло тогава въ Търново, и по-главнитѣ дѣятели на което намирали са се въ сношение съ Трансилванскій князь. Въ сѣштото писмо Георгичъ излага и причинитѣ, които развалили това съзаклѣтие.

Г. Макушевъ, за славнитѣ трудове на когото сте вече извѣстни, прѣзъ тѣзи дни намѣри между ръкописитѣ на Националната библиотека запискитѣ на Костантина Музаки (*Breve memoria de li descendenti de nostra casa Musachi*), които сѣ писани въ 1510 г. Въ тѣхъ се намиратъ помѣстени историята и родословието на Музакитѣ, написани отъ Костантиновѣтъ отецъ Иванъ Музаки (*Historia e genealogia della casa Musachia scritta da Giovanni Musachio Despoto dell' Epiro*). Иванъ Музаки, единъ отъ владѣтелитѣ на южна Албания, отъ както Турцитѣ му превзели земята, бѣгалъ съ сичката си фамилия въ южна Италия, дѣто неаполитанскій кралъ Фердинандъ го приелъ милостиво. Тамъ той си съставилъ реченната история и родословие на своятъ родъ, които сѣ драгоцѣнни за историята на Албания и Епиръ въ 14-й и 15-й вв. Въ тѣхъ се намиратъ доста много свидѣтелства за историята на Сърбия и особно на западна България въ онова време. Между друго, говори се за кралятъ Вукашинъ и за Марко Кралевичъ, които сѣ се умирали въ тѣсни, то приятелски, то неприятелски отношения къмъ Музакитѣ, и за които Иванъ Музаки е слушалъ най-вѣрни свѣдѣния отъ отца си и дѣда си, които сѣ били тѣхни съвременници. Както Вукашина, тѣй и Марка той нарича Български царъе (*il Re Vucasino ch'ere Re de Bulgaria e dominava quasi insino ad Adrianopoli. . . . — Marco Re di Bulgaria*).¹⁾

¹⁾ Единъ преписъ отъ този важенъ паметникъ се намира у извѣстний Кенигсберски профессоръ, Карла Хопфъ. Преди двѣ години г. Макушевъ е ималъ случай да прегледа този преписъ, отъ който вѣ-бърже е извлѣгълъ нѣколко мѣста, които сѣ напечатани въ „Радъ тѣ на Загребската Академия“, 1868 г. кн. V

Неаполь.

1870, Априль 6.

М. Дриновъ.

Писмо III.

Минълата година, въ броятъ си отъ 11 януария, „Дунавска Зора“ бѣше напечатала едно твърдѣ любопитно извѣстие. Нѣкой-си Български пътникъ извѣстяваше, че се срѣшнѣлъ по Дунавтъ съ единъ православенъ Хърватинъ на име Мавро-Урбини, родомъ отъ Пезаро, който зарадвалъ нашия пътникъ съ новостъ, че у него, у Мавро-Урбини сирѣчь, се намирала Българска пергаменна рѣкопись, която съдържала въ себе историята на Българския царъ Самуила. Въ това извѣстие бѣше опште притурено, че Мавро-Урбини драговошно предлага тази рѣкопись да я прѣгледватъ и правѣтъ изводи изъ нея онѣзи, които додѣтъ съ такава цѣль при него въ Пезаро. Думитѣ: православенъ Хърватинъ, Мавро-Урбини, отъ Пезаро — давахъ голѣмо съмнѣние за точноста на тази новостъ, но отъ друга страна това съмнѣние го разсѣивахъ нѣкой подробности, съ които тя бѣше изложена и които ѝ давахъ документаленъ видъ. Поради това, една отъ първитѣ ми грижи, когато идѣхъ въ Италия бѣше — да издира Мавро-Урбини и да се възползувамъ отъ любезното му предложение. Съ тази цѣль азъ нарочно додохъ тѣзи дни въ Пезаро, дѣто става вече два дни какъ питамъ и разпитвамъ за владѣтелятъ на драгоцѣнното българско съкровище, но всеу! И, уви, могѣ вече на вѣрно да ви кажѣ, че въ Пезаро нито Хърватинъ на име Мавро-Урбини или Мавро Орбини, нито пъкъ други нѣкой гражданинъ съ такова име не се намѣрва. Пезаро е малкъ градецъ, — жителитѣ му сѣ всичко около 10.000 души и токо речі всичитѣ се знаятъ и познаватъ по между си, както е редомъ по такива малки градовци. Разпитвахъ по гостинници, по магазини, по кафенета, у много хора по улицитѣ; питахъ у чиновницитѣ и служителитѣ на поштата, трашихъ въ градския Магистратъ, гдѣто сѣ записани имената на всичкитѣ граждани. Въ цѣлий градъ се намѣри токо единъ Орбини, та и той безкниженъ берберинъ. Дойде ми на умъ, да не би въ извѣстието на нашия пътникъ името Мавро-Урбини да е побъркано и поставено на мѣсто друго нѣкое име, съ други думи, — да не би нѣкой Пезарски гражданинъ съ друго нѣкое име да има Самуиловата рѣкопись. Но скоро трѣбаше да се отречѣ и отъ тази надѣжда. Двама Пезарски жители, Директорътъ на гимназията г. Ванцоліни и графътъ

Доментио Бонамини, ме увѣриха, че ни у одного отъ съгражданитѣ имъ не се намира никаква българска ръкопись и че ако да се намираше такова нѣшто въ градътъ имъ, тѣ штѣхъ да знаятъ безъ друго. Трѣба да ви кажъ, че господство имъ сѣ страстни любители на всѣкакви стари ръкописи, иматъ свои частни ръкописни събрания и знаятъ почти всѣка ръкопись, што се намира въ Пезаро и околноститѣ му. Ето зашто слѣдъ тѣхното увѣрение азъ трѣбаше да загубя всичката си надѣжда. Работата види се да е ето каква. Рагузский абатъ Мавро Урбини, който живѣлъ оште въ 17-тии вѣкъ, печаталъ е своята добръ позната у насъ история на Словѣнскитѣ народи въ Пезаро. Въ тази история, както е извѣстно, говори се и за Българский царь Самуила. Трѣба за този Мавро Урбини и за неговата история да е приказвалъ нѣкой чужденецъ на нашии пътници, който или не е дочуль добръ, или е злѣ разбралъ и съчинилъ е реченното извѣстие за ръкописната Българска Самуилова история въ Пезаро.

Както ви споменѣхъ, Г. Ванцолини и графътъ Бонамини иматъ свои частни сборки отъ ръкописи. Тѣ бидохъ толкова любезни, штото ми ги предложихъ да ги прѣгледамъ, кѣто ми пожелахъ при това, дано найдъ въ тѣхъ нѣшто любопитно, което да възнагради всуетний ми трудъ за мнимата българска ръкопись.

Въ сборката на Г. Ванцолини намѣрихъ една любопитна история за прѣвземаньето на Константинополь отъ Мухамеда II (*De Constantinopolis expugnatione*), която до колкото зная, — не е обнародвана. Намѣрихъ и нѣколко извѣстия отъ нѣкои Венециански посланници за Турция, между които и Соранцовото извѣстие отъ 1581 г. (*Relazione e Diario del viaggio di Iacopo Soranzo ambasciatore nel 1581*). Между многото твърдѣ любопитни свѣдѣния, които излага Соранцо за Турската държава въ онова време, намира се и слѣдующтето: Въ царуваньето на Султанъ Мурадъ III (1574—1595) първъ визирь е билъ Синанъ Паша, родомъ Албанецъ (*di nazione Albanese*); втори — Чаушъ Паша, родомъ Хърватинъ (*di nazione Croato*); трети — Месиръ Паша, родомъ Бошнякъ (*di natura Bossinense*); четвърти — Мехметъ Паша, родомъ Българинъ (*di nazione Bulgaro*). За послѣдний Соранцо казва, че е билъ роденъ отъ проста рода, нѣгдѣ между Софія и Новибазаръ (*nato vilmente tra Sofia e Novi-*

basar). Въ Константинополь го довели като робъ, — тамъ нѣколко време той билъ простъ берберинъ, но съдбата му помогнала да стане берберинъ на Султанътъ (barbiere de S. M.), който го обикнѣлъ и направилъ го Еничеръ Ага (Aga di Giannizari), та че го оженилъ за сестра си, а послѣ го въздигнѣлъ до визиръ. — Привождамъ тѣзи подробности отъ прѣписътъ отъ Г. Ванцолини, защото тѣ не се намѣрватъ въ напечатаното извѣстие Соранцово (то е напечатано въ Флорентинский сборникъ — *Relazione degli ambasciatori Veneti*), та освѣнъ това въ послѣднѣото на мѣсто Нови-базаръ (Novi-basar), напечатано е Nuovo Balago.

Г. Ванцолини, който се занимава специално съ историята на Пезаро, ми каза, че въ старитѣ имъ градски книги се споменува твърдѣ често за търговски сношения между Пезаро и Далматинскитѣ Словѣне. Отъ него азъ оште се научихъ, че около една миля на сѣверъ отъ Пезаро се намѣрва единъ морски носъ, който се нарича Словѣнски носъ, punta degli Schiavi. —

Сбирката на графътъ Бонамини състои отъ ръкописи, които иматъ важность токо за Италиянската История. —

Въ Пезаро се намѣрва публична библиотека, която отъ името на учредителятъ ѝ, графъ Аннибалъ Оливиери се нарича Оливериянска. Тя съдържа до 20.000 печатани книги и до 1.000 ръкописи. Благодарение на особната любезность на библиотекарятъ — Отца Рафаели, азъ можихъ да прѣгледамъ каталогътъ на ръкописитѣ, макаръ и да се случиха празнични дни, и забѣлжихъ слѣдующитѣ много или малко любопитни за насъ. —

№ 47, *Relazione di Benedetto Rhamberti del viaggio fatto da esso da Venezia a Constantinopoli, insieme con il magnifico Daniele dei Lodovici, mandato dalla republica per un incontro sequito tra l'armata Veneta e la Turchesca. Partirono de Venezia nel 1530.*

№ 113, *Relazione delle cose del Turco con Soffi nel 1553. — Relazione di Marino Cavalli, ritornato ambasciatore dal gran Turco. — Trattato e Conclusioni di lega nel 1571.*

№ 117, *Relazione di Sasomeno dell' armata Turchesca.*

№ 118, *Diploma del gran Signore, che dichiara Tekeli principe d' Ungheria 1682. — Letteri di Osman Comandante di Aleppo a Massimigliano duca di Baviera, generale dell' Im-*

peratore. — Responsio Maximiliani ad Emmanuelem Osman pascia Aleppinum. — Ambasciata del gran Signore per dar parte all' Imperatore della sua esaltazione al Trono. — Relation de Ligourne touchant l'ambassadeur des Moscovits.

№ 167, Vratislao Re di Boemia del Sig. Gerolamo Vespa tragedia in 5 atti in Prosa.

Пезаро.

1870, Мая 4.

М. Дриновъ.

Писмо IV.

Отъ Пезаро азъ додохъ въ Римъ, по-вечето за познатата ви българска ръкопись, която съдържа българский прѣводъ на Манасиевата лѣтопись и се намира въ Ватиканската библиотека. Византийский лѣтописецъ Манасий е живѣлъ въ 12-ий вѣкъ и написалъ е своята лѣтопись во времето на императоръ Мануилъ Комнинъ. Тази лѣтопись е писана въ стихове и иде отъ създаването на свѣтътъ до царуването на Никифора Вотанията, сирѣчь до 1078 год. Манасий е събиралъ своитѣ лѣтописни сказания отъ други по-стари византийски лѣтописци, които ни сѣ добрѣ познати, тъй штото неговата лѣтопись не съдържа нѣкакъвъ особенъ исторически материалъ. Като поетическо творение тя е много долна: прѣвизпѣлна е съ многосложни думи и съ високи изречения, въ които обаче има малко поезия, и Лессингъ привожда изъ нея нѣколко стихове въ Лаоконътъ си за примѣръ на лоша описателна поезия. — При всичко това Българский преводъ на Манасиевата лѣтопись, който е направенъ въ 14-ий вѣкъ, е твърдѣ важенъ за насъ. —

1. Българский прѣводчачъ е измѣнявалъ и прѣправялъ нѣкои мѣста отъ оригиналътъ, въ много мѣста той е допълнилъ прѣводътъ си съ свои лѣтописни бѣлѣжки, които по-вечето се отнасятъ до Българската история. Тѣзи бѣлѣжки като писани отъ българинъ въ такова време, когато българетѣ сѣ имале опште свой политически животъ и старобългарската писменность е била опште въ цвѣтуште състояние, сѣ драгоценни за нашата история.

2. За сега ни сѧ познати токо два прѣписа отъ Българский прѣводъ на Манасиевата лѣтопись, — единъ е Ватиканский, а другий се намира въ Синадалната библиотека въ Москва. И двата сѧ отъ 14-й вѣкъ, и за оште по-голѣма честитина — и двата сѧ писани на-скоро слѣдъ появяванъето на прѣводътъ, който е билъ направенъ по желанието на ученолюбивий Български царь — Иоаннъ Александръ, въ царуванъето на когото сѧ написани и реченнитѣ прѣписи. По тѣзи прѣписи ние можемъ най-добрѣ да се опознаемъ съ състоянието на Българский езикъ въ срѣдата на 14-й вѣкъ, т. е. не много време прѣди паданъето на Българското царство. Въ този изгледъ сѧ любопитни не само граматическитѣ форми и правописанието на тѣзи прѣписи, но и думитѣ и изреченията, които българский прѣводчачъ е искусно събиралъ за да изрази по български гърчкото велеречие Манасиево.

3. Ватиканский прѣписъ е украсенъ съ много изображения (миниатюри), които сѧ до 70 на брой и които прѣдставятъ лица и произшествия отъ Свещенната, Гърчката, Римската, Византийската, Българската и Руската История. Освѣнъ дѣто сѧ важни за историята на Българското и Византийско живописание, тѣзи изображения сѧ оште драгоцѣнни за изучаване Българската и Византийска старина, особно за опознаване облеклото, въоружението, домашний битъ на България въ 14-й вѣкъ, когато сѧ писани тѣзи изображения; зашто то нѣма съмнѣние, че писецътъ имъ малко или много е запечатлѣлъ въ тѣхъ съвременната и родственна нему дѣйствителность. Освѣнъ това, въ изображенията, които се отнасятъ до Българската история, намиратъ се образитѣ на Крума, Бориса-Михаила и жената му, Симеона, Самуила, Иоанна Александра съ жената и синоветѣ му: Михаила, Иоанна Шишмана, Иоанна Асѣня. — Нѣма съмнѣние, че въ тѣзи образи малко или много вѣрно сѧ съхранени чъртитѣ на тѣзи Български вѣнценосци, отъ които послѣднитѣ писецътъ е познавалъ, като тѣхненъ съвременникъ, а прввитѣ трѣба да е изобразилъ спроти пѣкои стари тѣхни изображения.

Ватиканский прѣписъ е описванъ отъ нѣколко учени, а именно, отъ Ассемани, който пръвъ е обърналъ на него внимание, отъ Бобровски, Шевирева, Палацки и Черткова. Шевиревъ е напечаталъ и кратки изводи отъ него за опознаване съ езикътъ и правописанието му. Палацкий е

Бориски

извлѣкъль притуренитѣ отъ Българский прѣводвачь лѣтописни бѣлѣжки и ги е напечаталъ (съ латински букви обаче). Чертковъ е писалъ и подробни бѣлѣжки за езикѣтъ и правописа-нието му, кѣто ги е сравнявалъ съ езикѣтъ и правописа-нието на прѣписѣтъ, што се намѣрва въ Московската сино-дална библиотека. Други единъ ученъ Славистъ, покойний Билярски, е посвѣтилъ особно списание на тѣзи два прѣписа, списание, което се почита за едно отъ най-добритѣ списания на словѣнската наука. — И тѣй, колкото до пѣрвитѣ двѣ важни страни на Ватиканский прѣписъ може да се каже, че тѣ сѣ вече извадени на свѣтъ, но третата, сирѣчь изобра-женията му, — и до днешенъ день остава съвсѣмъ непозната. Покойний Чертковъ е ималъ намѣрение да извади на свѣтъ и тази не по-малко важна страна, но преждевременната му смъртъ му е позволила да издаде токо 4—5 отъ изображенията, што се отнасятъ по-вече до Руската история, и то безъ боитѣ, които сѣ отъ голѣма важность въ този видъ паметници. Не иска тълкуванье, че при този дълбокъ мракъ, който лежи на нашата мила старина, и при нѣманьето други нѣкакви памет-ници, които биха можале да разсѣятъ колко-годѣ този мракъ,¹⁾ не иска тълкуванье, повтарямъ, че изважданьето на свѣтъ изображенията отъ Ватиканский Манассия не малко ште за-радва любителитѣ на нашата старина. Ето зашто азъ намѣ-рихъ за небезплодно да обърна внимание на тѣзи изображения и да вземѣ копии понѣ отъ по-характеристичнитѣ. —

За да се занимава человекъ съ ръкописитѣ на Ватикан-ската библиотека и да прави изъ тѣхъ изводи или да снema копии, за това той е длъженъ да земе особно дозволение отъ правителственний секретаръ на Папата, Кардиналъ Анто-нелли. Тази формалность ме много плашѣше, зашто то мнозина

¹⁾ Нѣма съмнѣние, че между старитѣ ни книги е имало доста много съ подобни изображения. Въ библиотеката на Робертъ Кърцънъ (Rob. Curzon at Parham in the county of Sussex) се намиратъ нѣколко стари Български ръко-писи, отъ които двѣ сѣ украсени съ образитѣ на нѣкои Български царе отъ Асеновитѣ. И. И. Срезневский, комуто има да благодаря за това извѣстие, ми е казалъ, че въ Русия се намѣрватъ подобни ръкописи. Изображенията на Български царе, царедворци и царски роднини сѣ се намирале по стѣнитѣ на стари църкви и мнастѣри, дѣто сѣ ги изобразявале като ктитори. Тѣй, въ една стара църквица св. Никола въ село Бояно (около София) Г. Берковичъ е заблѣжилъ образитѣ на Български Севастократоръ и Севастократорица. Рагуский историкъ Лукари разказва, че е видвалъ (въ 16 в.) образѣтъ на Йоанна Александра въ мнастѣрятъ св. Богородица (nella giurisdizione de Stanimaca la qual Chiesa fu accresciuta et beneficata di molti cutrate d'Alessandro).

бѣха ми я прѣдставили като твърдѣ мѣчна: едни ми казаха, че за да се получи таково дозволение трѣба да се чака 10—15 дни, други пъкъ, че по нѣкога то и съвсѣмъ не се дава. Ето зашто азъ се почетохъ за особено честитъ, когато опште на другий день слѣдъ подаванъето просба на Кардиналъ Антонелли се извѣстихъ, че ми се дало нужното дозволение. За тази добра сполука има да благодарѣ по-вечето на Термолскый епископъ, монсиньоръ Луиджи Ветта, родомъ отъ Италиенскитѣ словѣне, който има добрината да препорѣчи просбата ми на Кардиналътъ. Въ библиотиката, дѣто се ушѣтихъ, штомъ получихъ нужното дозволение, ме посрѣшна нова радостъ, съ която надамъ се да възрадвамъ и васъ. Служителятъ, комуто любезний библиотекаръ монсиньоръ Мартинучи, порѣча да ми найде нужната рѣкопись, слѣдъ малко се завърна съ извѣстие, че тя не се намира на мѣстото си. Захванѣха да разпитватъ и узнаха, че съ нея се занимава единъ отъ професоритѣ на Римскый университетъ — Отецъ Джiovани Боллигъ, съ когото азъ прибѣрзахъ да се запозная. Отецъ Боллигъ, родомъ нѣмецъ, прѣдава въ Римскый университетъ Източнитѣ езици, отъ които се слави да има дълбоки познания. У него има голѣмо събрание отъ рѣкописи на различни източни езици, които той е събиралъ по Ориентътъ и по Италиенскитѣ библиотеки, и които мисли да обнародва. Старо-словѣнскый езикъ той, види се, познава такожде добрѣ: въ библиотиката му азъ намѣрихъ Востокова, Миклошича, Шлейхера и другитѣ корифеи на словѣнската филологическа наука. На сегашно време той се занимава съ прѣписване Ватиканската Манасиева рѣкопись, съ намѣрение да я издаде заедно съ Гърчкый оригиналъ, който му е познатъ по единъ прѣписъ по-старъ и слѣдовъ, — по-правилень отъ прѣписътъ, който е напечаталъ Беккеръ въ Боннското събрание на Византийскитѣ историци. При това той опште мисли да притури и Латински прѣводъ по-точенъ отъ Бекеровътъ. Трудъ голѣмъ и тежъкъ, но дълбокитѣ познания и трудолюбието на Отца Боллига даватъ надѣжда, че този трудъ ште бѣде важно приобрѣтение за Словѣнската наука. —

Отецъ Боллигъ биде толкова любезень, штомъ прекрати занятията си въ Манасиевата рѣкопись, която ми отстъпи, догдѣ я разгледамъ и извлѣка штото ми е потрѣбно. Благодарение на тази голѣма любезность, азъ можихъ отведѣжъ

да се земѣ за разгледванъето ѝ. — Тя заема единъ особенъ томъ добръ подвързанъ, който на дължъ е около половинъ аршинъ, а на ширъ — около 3 рупа. Листъето му сѣ на брой 215, всичкитѣ кожани и всичкитѣ изписани, освѣнъ една страница (на листо 127), която е оставена бѣла. 20 отъ тѣзи листъе, а именно отъ 42 до 63 л. л. сѣ заузети съ една особна повѣсть, която не се намира въ гръчкий оригиналъ на Манасиевата лѣтопись, нито пъкъ въ Московский прѣписъ отъ българский ѝ прѣводъ, и отъ това се види, че е притурена отъ прѣписвачътъ на Ватиканский прѣписъ. Писмото на тази повѣсть, както и на самата лѣтопись е едро, право (установъ), твърдѣ чисто и хубаво. Изображенията ѝ сж писани съ бои и сѣ размѣстени всѣко, гдѣто се говори или споменува за прѣдмѣтътъ му въ текстътъ, освѣнъ нѣкое и друго, които сѣ помѣстени безъ да иматъ нѣкое отношение къмъ текстътъ. Тѣ по-вечето сѣ се зачувале добръ, но има нѣкои, и при това отъ по-важнитѣ за насъ, които отъ времето сѣ замърчбани до толкова, штото е мъчно да имъ се хванътъ и по-главнитѣ чърти. Надъ изображенията се намѣрватъ надписи, писани съ червено мастило, които вкратцѣ излагатъ съдържанието на това, което е изображено. Съ червено мастило сѣ писани и лѣтописнитѣ бѣлѣжки, които е притурилъ Българский прѣводвачъ, и които сѣ вмѣстени въ текстътъ. Отъ странитѣ на листъето, т. ѣ. по полетата, се намиратъ самъ-тамъ различни бѣлѣжки, отъ които по-главнитѣ сѣ:

На листо 3, отъ другата страна, въ текстътъ се говори за сътворението на небеснитѣ свѣтила, и отъ страна се намѣрва слѣдната бѣлѣжка: *а се великыѣ звѣзды лѣна ермие афродит снѣ аръ дна кронъ.* При всяка една се намѣрва астрономический ѝ знакъ.

На листо 174: *Симеон црѣ Блгаром запали Ипигиѣ.*

На листо 136, отъ другата страна, въ текстътъ се говори за Костантина Гносиметнааго, а отъ страната изяснение: *сирѣчь Копронима.*

На л. 144. Въ текстътъ се споменува Кикносъ дѣховный, а отъ страната: *птици естъ има Кикносъ.*

На л. 202, отъ другата страна, въ текстътъ се споменува за градъ Кохліа, а отъ страната бѣлѣжка: *Кохліа гла-голет гръцкки саннавац.*

Всичкитѣ тѣзи изяснения и бѣлѣжки сѣ писани съ особно писмо, което не остава съмнѣние, че тѣ сѣ приписвани послѣ отъ нѣкои читатели. — На листо 152 отдолѣ на краятъ сѣ приписани съ по-ново писмо имената на Ружински и Ряболински, и край тѣхъ поставено лѣто 1688 (1608), отъ което се види, че въ това лѣто ръкописътъ е билъ тѣхънъ.

Езикътъ въ прѣводътъ на Манассиевата лѣтопись е високъ и тържественъ, както ште видите по-долѣ, гдѣто штѣ имамъ случай да ви приведа нѣколко рѣдове. Особно сѣ любопитни многосложнитѣ думи, които прѣводвачътъ е подбиралъ и съставялъ за да изрази, както казахъ, велеречнето Манассиево. Съвсѣмъ противоположенъ е езикътъ на повѣста, за която ви споменъхъ по-горѣ, че е вставена отъ прѣписвачътъ на ватиканский прѣписъ и която носи слѣднѣното заглавие:

Повѣсти о извѣствованныхъ вѣщи. еже о кралехъ прича. и о рождѣнихъ и прѣбыванихъ. Тя е вставена слѣдъ разказътъ на Манассия за Троянската война.

Езикътъ на тази повѣсть е простъ, лекъ и напомнува рѣчта на народнитѣ ни приказници. Ето за примѣръ нѣколко редове отъ началото ѳ.

Бѣше въ прѣвое врѣмѣ единъ кралъ, иже сѣ зовѣше именемъ пришедъ кралъ. и бѣше зѣло богатъ, и поиде въ нѣкои днѣ ловѣ ловити, понеже драго моу бѣше ловити. и доиде на морскыя отоки. и окрѣте единъ ѿ отокъ лѣпъ, и красенъ велии. оу коего отока ѿ единъ старны течаше великое море. а ѿ друугыя страны течаше рѣка, коа сѣ именоваше Кашантоуша рѣка, а ѿ третия страны течаше того отока море, кое сѣ зовѣше Пелешино море, а ѿ четвертыя страны того отока стоаше лжгъ, еже сѣ зовѣше Оудомалжгъ, а ѿ патыа страны того отока стоаше Жиндол, на коемъ растѣхъ цвѣти многоразлични. И видѣ то пришедъ кралъ яко добро естъ и нача зиздати градъ. и съзизда градъ до старости своеа и нарече имя градуу томоу своимъ именемъ да моу е имя Прижиа градъ. потомъ приндешъ кралъ остарѣ и роди сѣа своего, именемъ Оилоуша кралѣ и поржчи емоу зиздати градъ, а самъ почи ѿ смръти своеа. и кои кралъ Оилоуша сътвори сыаное дѣло вѣще призизда ѿца своего по смръти его, и що пакы съзизда Оилоуша кралѣ. то именована своимъ именемъ да моу вждетъ имя Илишнъ градъ и пр.

Освѣнѣ тѣзи кратки обълѣжки азъ прѣписахъ оште и лѣтописнитѣ притурки отъ Българскій прѣводвачъ. Тѣ сѣ, както споменѣхъ по-горѣ, вече издадени отъ Палацки, който обаче ги е напечаталъ съ латинскитѣ букви, и поради това, разумѣва се, не е можилъ да съхрани всичкитѣ тънкости на правописанието. Отъ по-характеристичнитѣ изображения забълѣжихъ токо десетъ, които ми се видѣха особно важни, и беззабавно ги дадохъ на единъ живописецъ, когото ми препорѣчиха за най-добъръ по тази часть, да ги сHEME. Тѣ сѣ слѣдуюштитѣ:

1. (На 2-рото листо). Смърта или тѣлото на Иоанна Асѣна, синѣтъ на Иоанна Александра. Усопшии лежи на одѣръ, около който стоятъ отецътъ му, майка му, нѣколко царедворци или родственници царски, патриархътъ съ оште нѣкои духовни лица. Надъ тѣхъ сѣ изобразени небеснитѣ врата отворени, изъ които излази ангелъ да приеме душата на Усопшии. Надъ това изображение се намѣрва слѣдний надписъ:

Дшѣ праведныхъ въ рѣцѣ гни.

Нѣснаа врата и силы нѣсныа ѿвръзошѣ прижити дшѣ носимѣа аггломѣ Івана Асѣнкѣ црѣкѣ сѣа великаго Івана Аляксандра црѣкѣ.

Отъ другата страна на съштото листо се намѣрва друго изображение, въ което е прѣдставенъ Иванъ Асѣнъ въ небесното царство. Надъ това изображение се намѣрва надписътъ:

Свѣт невечернии идеже вѣка хс на крстѣ разбонникоу рече. днес съ множ вѣдешн въ раи. въ сем вѣ и раи прижтѣ Бца и мти Хѣа Івана Асѣнкѣ црѣкѣ. сѣа великаго Івана Аляксандра црѣкѣ. и прѣдаст егѣ Авраамѣ прѣкѣцоу веселитисѣ посрѣдѣ раи.

2. (На 91 листо отъ другата страна). Пророкъ Давидъ и Иоаннъ Александръ. Послѣдний стои отъ лѣва страна и е прѣдставенъ въ пълно царско одѣяние. Надъ него стои ангелъ, който му възлага на главата корона. — Прѣдъ това изображение се намира въ текстътъ слѣдуюштето мѣсто, което Българскій прѣводвачъ е прѣправилъ малко нѣшто отъ Гръчкій оригиналъ:

И сил оубо приключиша сѣа старомоу римоу. нашъ же новын црѣиград донгѣ и раститѣ. крѣпнитсѣ и омаждаетсѣ. вѣди же емоу и до конца расти. Си црѣю въсклми црѣствѣжи сицекаго приешоу свѣтла и свѣтѣносца црѣкѣ. великаго вѣкѣ.

и изроднаго повѣдоносца. коренѣ сѣща Іωана прѣживающаго црѣк Българомъ Яскнѣ Ялѣандра глѣ прѣкроткаго и милостиваго и мнихолубиваго нициимѣ кръмителѣ, и великаго црѣк Българомѣ. егоже дрѣжавѣ сѣнца бесчислѣннаа да исчитатѣ.¹⁾

Тази похвала Иоану Александру е дала поводъ за реченото изображение.

3. (На 145 листо). Плѣнението на Императорътъ Никифоръ. Крумъ е изобразенъ отъ лѣва страна, обиколень отъ нѣколко обрѣжени войници, отдѣсно нѣколко души водѣтъ при него плѣненииятъ императоръ съ вързани ръцѣ. Надписътъ говори:

Крумъ князь схвати Никифора црѣк и ѿскѣче главѣ его.

4. (На същото листо отъ другата страна). Пируванъето на Крума. Изобразена е трапеза въ една стая украсена съ завѣси, около трапезата сѣдѣтъ нѣколко болере, на челото имъ тържествуващиятъ Крумъ, комуто единъ служителъ подава вино въ обкованата Никифорова глава. Отъ страна стоятъ нѣколко служители, които приносятъ ястия. Надъ това изображение е надписано:

Крумъ князь окова главѣ никифора црѣк и напиватѣ здравицѣ българомѣ.

5. (На 147 листо). Рат Крума княза

6. (На листо 163, отъ другата страна). Крѣщение Българомѣ. На срѣдата стои купель, въ която се намира единъ възрастень момѣкъ, когото крѣштава свещенникъ. Отъ лѣва страна стоятъ нѣколко хора, които, види се, чакатъ редѣтъ си за въ купелятъ, отъ дѣсно, подъ една стрѣха стои Борисъ съ царичата си, а може би и съ сестра си.

7. (На 172 листо, отъ другата страна). Пируванъето на Симеона въ палатътъ на Константина Багренородни. Изобразена е дълга трапеза съ много ястия, около нея сѣдѣтъ много царедворци. На челото сѣди Симеонъ между

¹⁾ Въ грѣчкий оригиналъ това мѣсто е написано тъй:

Καὶ ταῦτα μὲν συμβέβηκαὶ τῇ πρεσβυτέρῃ Ῥώμῃ
Ἡ δ' ἡμετέρα τέθνηκεν, αὖξει, κρατεῖ, νεάζει
Καὶ μέχρι τέλους αὖξοιτο, καὶ βασιλεὺ παντάναξ,
Τοιοῦτον σχοῦσα τηλαυγῆ φωσφόρον βασιλεῖα
Μέγιστον ἀσπονάνακτα, μυριονικηφόρον,
Κορμηνιαῖδην Μανουήλ. πορφύρας χρυσοῦν ῥόδον
Ὅπερ τὸ κράτος ἦλκει μετρήσιον μυρίαί. —

императорътъ и патриархътъ. Надъ това изображение се на-
мѣрва слѣдующата бѣлѣжка:

При семъ Квстантинѣ цѣри Симеонъ цѣрь вѣлгарѣскимъ
вѣниде по мироу вѣ цѣриградъ и вѣвиса ѿ патриарха и овѣ-
дова съ нимъ изѣшедже отъждѣ начатъ плѣновати. и брани вывши
повѣди злѣ грѣкы, по дваши. —

8. (На 175 листо). Смърта на Симеона. зде смрѣтъ
Симеонъ цѣрь вѣлгаромъ. — Симеонъ лежи на одѣрь, посланъ
съ нѣкакви чѣрвени постели и окръженъ отъ нѣколко царе-
дворци.

9. (На 183 листо). Касиліе цѣрь прѣжътъ Плискѣ. Изобра-
зена е бѣлгарската крѣпость Плиска, на която се развѣва
чѣрвенъ прѣпорецъ. Единъ бѣлгарски конникъ влиза въ вратата
и въ същото време пушта стрѣла въ Императорътъ Василия,
който съ войската си се стрѣми да влѣзе въ крѣпостта.

10. (На същото листо, отъ другата страна). Смърта
на Самуила. — Самуилъ лежи мъртавъ на одѣрь. Отъ къмъ
главата му стои обрѣженъ тѣлохранителъ въ твѣрдѣ характе-
ристично облѣкло. Прѣдъ одѣрьтъ стоятъ нѣколко ослѣпени
отъ Василия Бѣлгарски плѣнници. Надписътъ на това изобра-
жение е; и видѣвъ Самуилъ цѣрь ослѣпленыхъ ѿ ада смрѣтъ. —

Други по-важни за насъ изображения са:

1. На първото листо, отъ другата страна. Иоаннъ Алек-
сандръ е изобразенъ между Исусъ-Христа и лѣтописецътъ
Манасия. Надъ него стои ангелъ и възлага на главата му
корона. Прѣдъ това изображение е надписано: ѿванъ александръ
въ Христа Бога вѣренъ цѣрь и самодръжецъ высѣмъ вѣлгаромъ и
грѣкомъ.¹⁾

2. На 146 листо. Друга една война на Крума.

3. „ 166 „ Кръштението на Руситѣ.

4. „ 168 „ Команска войска.

5. „ 174 „ Война на Симеона.

6. „ 178 „ Война на Руситѣ съ Бѣлгаретѣ.

7. „ „ „ Руситѣ влизаятъ въ Дръстръ (Доростоль).

8. „ 183 „ Цимисхий воюва съ Бѣлгаретѣ, взима
въ плѣнъ Бориса и завладѣва Прѣславъ.

¹⁾ Отдолъ подъ това изображение е подписано съ новолатинско писмо:
Iohannes Alexander Macedo ad cuius petitionem iste liber fuit translatus de
Græco in Slavonico. На същата страница има и друга латинска бѣлѣжка, въ
която тази бѣлгарска рѣкония се нарича Цвѣтетото на всичкитѣ лѣтописи:
iste liber appellatur flos omnium Cronicarum.

9. На 183 листо. Война на Самуила съ Императорътъ Василия.

10. На 205 листо, което е и послѣдно, изображенъ е пакъ Иоаннъ Александръ съ синоветѣ си: Иоаннъ Асѣнъ, когото закриява ангелъ, Михаилъ и Иоаннъ Страшимиръ.

Отъ тѣзи 10 изображения 1-вото е издадено отъ Анжинкура въ притуреннитѣ при неговата история за искусствата таблици, отъ гдѣто го е прѣпечаталъ приснопаветний Априловъ въ Денницата си. 3-то, 6 и 7-то сѧ издадени отъ Чертковъ въ книгата му о войнѣ Святослава въ Болгаріи. (Крѣщение роусомъ, рѣскыи плѣнъ еже на влѣгары, плѣнъ рѣскы, иджтъ въ дрѣстрѣ).

Отъ другитѣ библиотеки въ Римъ азъ имахъ време да поработѧ токо въ Казанатската (Casanatense), която се намира въ Доминиканский мѣнастиръ S. Maria sopra Minerva и се управлява отъ монаситѣ на този мѣнастиръ, които я държѣтъ въ много добъръ редъ. Въ нея има до 6,000 рѣкописи. Тамъ азъ се занимавахъ съ една рѣкописъ, за която знаѣхъ отъ извѣстието на г. Кукулевича. Въ нея се съдържатъ различни бѣлѣжки за състоянието на Христиенетѣ въ Босна, Сърбия и Бѣлгария, писано отъ Рагузский посланикъ Матей Гондуличъ въ 1674 г. (Diverse notizie dello stato della Christianità ne regni di Bosna, di Servia e di Bulgaria, raccolte da me Matheo Gondola in occasione della mia ambasciaria alla Porta per Ecc. Republica di Ragusci). Азъ извлѣкъхъ изъ нея всичкитѣ по-важни бѣлѣжки, отъ които ви провождамъ нѣкоя и друга.

„Христенетѣ въ тѣзи страни (въ Босна, Сърбия и Бѣлгария), говори Гондуличъ, сѧ уобште отъ грѣчкий обрядъ и служатъ въ църквитѣ си по словѣнски езикъ, на който отъ много време сѧ прѣведени свештеннитѣ книги. Управлятъ се отъ патриарси и мртополити, къмъ които иматъ голѣмъ почитъ. Тѣзи людѣ сѧ твърдѣ привѣрзани къмъ своята вѣра, съ която се хвалятъ, че сѧ я съхраниле чиста отъ всякакви новизни (intatta da qualunque novità). Въ отличие отъ Католицитѣ съ гордостъ наричатъ себе си старовѣрници (Staroviernizi).“ Слѣдъ тѣзи кратки бѣлѣжки за православнитѣ Христене, Гондуличъ минува къмъ католическитѣ жители на тѣзи страни и говори за тѣхъ по-подробно. Католицитѣ, казва той, сѧ твърдѣ малко и прѣснѣти по разни мѣста. Най-много ги

има въ Босна; въ Херцеговина има токо въ Маковка, Требинье и Мостаръ. Въ България и Сърбия тѣ сѣ распелѣни по слѣднитѣ мѣста:

1. Въ Кипровецъ, който се намира на сѣверъ отъ Софія (dalla parte Tramontana) живѣять до 4.000 жители, все католици. Това село е принадлежало на майката на Султантъ (alla regina madre, pro tempore), която обаче не вземала доходътъ си отъ него, а го поклонявала на селеѣтѣ, които чрезъ това живѣять добрѣ и сѣ свободни отъ сѣбакви даноци и други притѣснения. Во времето, кога е пътувалъ Гондуличъ, Софійскій католическій архиепископъ е живѣлъ въ Кипровецъ.

2. Въ Никополь е имало доста католици, които сѣ населявале и въ околноститѣ му 14 села (castelli). Тѣ сичкитѣ били по-прѣди отъ павликенската ересъ, и токо прѣди малко време ги е обърнулъ въ католичество нѣкой-си епископъ Филипъ Станиславъ. Гондуличъ разказва, те този епископъ за нѣкакво-си непослушание (ebbe contravenuto agli ordini di Roma) билъ изпърво изгоненъ отъ епархията си и лишенъ отъ епископскій санъ, но чрезъ ходатайството на пропагандата го простиле, и тогава той извършилъ този подвигъ. За наслѣдникътъ му Гондуличъ се бои, че на-да ли ште може да удържи новопросвѣтенното латинско стадо, зашто се показале много препятствия. И тѣй, тази кратка бѣлѣжка ни показва твърдѣ вѣрно, че павликенскитѣ села между Никополь и Свиштовъ сѣ се покатоличиле въ срѣдата на 17-й вѣкъ, нѣшто, което ние не знаехме до сега, и за което нѣкои исторически писатели прѣдполагаха да е станъло оште въ 13-й вѣкъ.

3. Въ Каличево (Calucevo), което е състояло отъ три колиби (tre casali) и намирало се около три часа отъ Пловдивъ. Отъ тази бѣлѣжка се види, че во времето на Гондулича токо една малка часть отъ Пловдивскитѣ павликене сѣ били католици. Каличевскитѣ павликене-католици не сѣ имале нито църква, нито свештеникъ, и по нѣкога е дохождалъ Рагузскій свештеникъ въ Пловдивъ да имъ служи (sopra altari portatili)

4. Въ Янево (Ianevo), което се намирало на югъ отъ Софія (dalla parte australe), живѣли сѣ по-вечето православни но имало и доста Католици. —

Всичкитѣ тѣзи католици сѣ турски подданници (gaje Turcsa) и сѣ обременени съ тежко бreme, което едвамъ могатъ да носѣтъ. Най-тежко имъ е това, че имъ зематъ дѣцата з

да ги турчѣтъ и отхранватъ въ царскитѣ сарае, отгдѣто послѣ нѣкои оставятъ да слугуватъ при дворѣтъ, а други записватъ въ Еничарската войска. Тѣзи зимания дѣцата на раята ставатъ токо речи всяка година.

Освѣнъ тѣзи католици въ България и Сърбия имало е да живѣятъ и други католици, но не рая, не подданници турски: тѣ били Венецианци, Генуезци, а най-много Рагужане. Рагужанетѣ, казва Гондуличъ, догдѣ тѣзи земи се управлявахъ отъ свои владѣтели, въртѣхъ голѣма трговия въ различни мѣста по тая цвѣтушта и богата тогава страна (*esercitavano in gran frequenza i loro traffichi in diverse piazze di quell' allhora florido e divitioso paese*), бѣхъ се заселиле тамъ като колонисти и ползовахъ се съ голѣми правдини. Тѣзи рагузски колонии въ България и Сърбия, които сѣ съществувале оште и до времето, когато Гондуличъ е писалъ своитѣ бѣлѣжки, сѣ се намѣрвале въ Бѣлградъ, Русе (*Russii, Rusciuk*), Силистрия, Баба, Провато, Адриянополъ, Филипополъ, София, Прокопѣе и Новибазаръ. — Въ всичкитѣ речени градове Рагужанетѣ сѣ имале по една църква и по единъ свѣщенникъ, които сѣ можале во всяко време да извършватъ богослужението си явно и тържественно, което е било забранено на раята. Тѣй на примѣръ, Гондуличъ казва, че въ негово време, когато Султанский дворъ живѣлъ въ Едрене, не е било позволено да се служи по другитѣ Христиенски църкви въ този градъ, а въ Рагузската се е служило и твърдѣ тържественно. Освѣнъ горѣреченнитѣ градове имало е Рагужане и по други оште нѣкои мѣста, гдѣто обаче тѣ не сѣ имале ни църкви, ни свѣщенници, та сѣ ходиле да имъ черкуватъ (*sopra altari portatili*) свѣщенникитѣ отъ реченнитѣ градове. Тѣй свѣщенникътъ отъ Баба е ходилъ да служи въ Исакаче (*Isaku*), Исмаилъ, Тулча, Бендеръ, Килия, дѣто е имало да живѣятъ много Рагужане. По тѣзи мѣста, казва Гондуличъ, католицитѣ имале похваленъ обичай (*un ledevole usanza*) да пазятъ добрѣ свѣщенникътъ си, и кога намирале, че той падне въ нѣкое нечестие, отведнѣжъ го мѣнчувале. Безъ тази строгость свѣщенникитѣ имъ сѣ лесно развалѣле и по-вечето чрезъ нечестиви дѣла съ Туркинитѣ (*e massimamente dalla pratica dishonesta con donne di Turchi*). — Свѣщенникътъ отъ Провадия е ходилъ въ Варна, Шуменъ, Пазарджикъ и по други оште мѣста, гдѣто такожде имало

Рагужане. — Уобщте Рагужанетѣ сѣ се ползувале, както по тѣзи мѣста, тѣй и по цѣлото Турско царство, съ голѣми граждански и търговски правдини. Турцитѣ не сѣ имъ земале нито данокъ, нито мито (гюмрукъ). И Рагужский гражданинъ можялъ да ходи на всѣдѣ свободно, купуваль и продаваль е безъ да плашта нѣкакъвъ гюмрукъ, освѣнъ въ градоветѣ — Костантинополь, Адриянополь и Брусa (le città regie), гдѣто е билъ длъженъ да плашта по 2 на 100. — Зарадъ тѣзи правдини мнозина отъ католическата рая сѣ ставале Рагузски подданници, за да могатъ да се ползуватъ отъ тѣзи правдини. И мнозина отъ православната рая сѣ ставале католици, за да могатъ да станътъ Рагузски подданници (Per la qual cagione passano molti del rito greco al latino . . .). —

Прѣгледахъ и каталогътъ на ръкописитѣ въ Казанатската библиотека, въ който забѣлѣжихъ слѣднитѣ, които не сѣ забѣлѣжени отъ г. Кукулевича.

1. De origine vitae Eremiticae in Ungaria, de modo vivendi Monachorum et de illorum in Ungaria regno propagatione XX. I. 15.

2. Ragione dell' impero Ottomano XVII, 56. —

3. Relazione di Constantinopoli e del gran Turco E, III, 13.

4. Relazione del Turco XX, I, 31.

5. Commandamento del gran Signore al Bascia d'Asia dopo dichiarata la guerra a Pietro I—X, VI, 35.

6. Formola delle patenti, che dà il gran Signore ai vescovi Cattolici X, IV, 18.

7. Relazione dell'Ambasciator Imperiale al Moscovita XX, I, 31.

8. Constantinopolitanus patriarchatus. — Archiepiscopales eidem subjectae ecclesiae G. VI. 7. (Cod. Græc).

9. Indiculus Patriarcharum G. III. 10. (Cod. Græc).

10. Διδύμου κατὰ μανχαίων G. V. 14. —

11. Photii epistolæ duæ: ad Nicolaum et ad Michaellem Boritzen.

Писмото Фотиево до Бориса полюбопитствовахъ да видя и изпърво ми се показа, че е нѣкое ново, неизвѣстно до сега писмо, заштото съгледахъ, че то не се начева тѣй, както извѣстното. Радоста ми обаче мина слѣдъ като го попрѣгледахъ. Увѣрихъ се, че то съдържа токо послѣдната половина на извѣстното. А все е чудно, зашто тази половина е направена на особно писмо! —

Римъ.

1870, Маия 12.

М. Дриновъ.